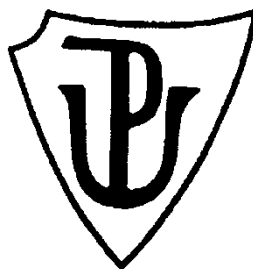

UNIVERZITA PALACKÉHO V OLMOUCI

PEDAGOGICKÁ FAKULTA

Ústav pedagogiky a sociálních studií

Bakalářská práce

Andrea Plačková

Vliv rozvodu rodičů na dítě

Olomouc 2015

Vedoucí práce: JUDr. Zdenka Nováková, Ph. D.

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem bakalářskou práci vypracovala samostatně pod vedením JUDr. Zdenky Novákové, Ph.D. a všechny použité literární a odborné zdroje jsem uvedla v seznamu literatury.

V Olomouci dne: .....

.....

Andrea Plačková

Poděkování

Děkuji JUDr. Zdence Novákové, Ph.D. za odborné vedení mé bakalářské práce a za čas, který ji vždy ochotně věnovala. Dále také děkuji všem přátelům a známým, kteří mi poskytli informace pro tvorbu kazuistik.

ANOTACE

Jméno a příjmení	Andrea Plačková
Katedra	Ústav pedagogiky a sociálních studií PdF UP Olomouc
Vedoucí práce	JUDr. Zdenka Nováková, Ph. D.
Rok obhajoby	2015

Název práce:	Vliv rozvodu rodičů na dítě
Název v angličtině:	Influence of divorce on child
Anotace práce:	Bakalářská práce se nazývá Vliv rozvodu rodičů na dítě. Zabývá se vymezením pojmu rodina a její důležitostí pro dítě, i pro rodiče a také jejími základními funkcemi. Dále se věnuje manželství a důvodům rozpadu manželství. Zde také nalezneme doporučení pro rodiče, jak mají dítěti o rozvodu říci, a jak se k němu chovat. Poslední kapitola popisuje krátkodobé i dlouhodobé reakce na rozvod a rozdíly ve vnímání dětí. Praktická část je zpracována ve formě kazuistik, kde popisují 3 případy rozvodu rodičů a jeho vliv na dítě.
Klíčová slova:	Rodina, důležitost rodiny pro dítě i pro rodiče. Psychické potřeby dítěte. Funkce rodiny a funkce rodiny ve vztahu k dítěti. Manželství, důvody rozpadu manželství, jak oznámit dětem rozvod a doporučení pro rodiče. Děti a rozvod, reakce dle věku, pohlaví. Krátkodobé i dlouhodobé reakce na rozvod.
Anotace v angličtině:	The bachelor's thesis is called Influence of divorce on child. Deals with concept family and its importance for children, parents and also its basic functionality. Further the thesis focuses on marriage and reasons for marriage break-up. There are also recommendations for parents, how to explain reasons for divorce and how treat to children during this period. Last chapter describes short- and long-term reactions on divorce and differences in child's perception on the situation. Practical part works with case interpretation, where 3 cases of divorce and its

	influence on children are described
Klíčová slova v angličtině:	Family, importance of family for child and parents, psychological needs of child, function of family and function of family in relation to child. Marriage, reasons for marriage break-up, how to explain reasons for divorce and recommendation towards to parents. Children and divorce reactions based on age and gender. Short- and long-term reactions on divorce.
Přílohy vázané v práci:	Příloha č. 1, příloha č.2 a příloha č. 3 kresby dětí vlastní rodiny
Rozsah práce:	64
Jazyk práce:	Český

Obsah

1. Úvod	8
2. Rodina.....	11
2. 1. Důležitost rodiny pro dítě	12
2. 1. 1. Základní psychické potřeby dítěte:	14
2. 2. Důležitost rodiny pro rodiče	14
2. 3. Znaky současné rodiny	15
2. 4. Funkce rodiny	16
2. 4. 1. Funkce rodiny ve vztahu k dítěti:	17
3. Manželství	118
3. 1. Rozpad manželství.....	18
3. 2. Právní rozvod a psychorozvod.....	20
3. 3. Důvody rozpadu manželství	20
3. 4. Jak dětem či dítěti říci o rozvodu?	23
3. 5. Doporučení pro rodiče v průběhu rozvodu i po něm	26
3. Děti a rozvod	29
3. 1. Jak děti truchlí.....	31
3. 1. 1. Adaptační fáze na rozvod.....	31
3. 2. Reakce na rozvod dle věku	31
3. 3. Reakce dle pohlaví.....	33
3. 4. Reakce jedináček versus sourozenci.....	34

3. 5. Krátkodobé reakce	34
3. 6. Dlouhodobé reakce	40
4. Úvod do praktické části.....	43
4.1. Cíle výzkumu.....	43
4. 2. Metodologie výzkumu.....	43
4. 3. Výběr vzorků	45
4. 4. Kazuistiky.....	45
4. 5. Výzkumný závěr.....	53
ZÁVĚR.....	56
SEZNAM POUŽITÝCH ZDROJŮ.....	59
SEZNAM POUŽITÝCH ZKRATEK.....	61
SEZNAM PŘÍLOH.....	61

1. Úvod

Rodina poskytuje dítěti citový základ, jen s ní nebo v její blízkosti se dítě cítí jistě a v bezpečí. Jejím hlavním úkolem je péče o dítě a vzájemná podpora všech členů rodiny. Je smutné, že láska, která na počátku partnerskou či manželskou dvojici spojovala, se vytratí a na její místo nastoupí jen zloba a zášť. V současné době si můžeme povšimnout, že rozvodovost v populaci má stoupající tendenci. Svoji roli zde určitě hraje změna způsobu života v současných rodinách a zvýšené nároky na soukromý i pracovní život. Pokud se rodiče po zralém uvážení rozhodnou učinit tento krok, měli by se zamyslet nad tím, jak toto rozhodnutí ovlivní jejich děti. Důsledky se nemusí projevit ihned, avšak mohou v dítěti zanechat i celoživotní následky.

Téma mé bakalářské práce Vliv rozvodu rodičů na dítě jsem si vybrala především proto, že pracuji jako učitelka v Mateřské škole a za svoji sedmiletou praxi jsem se setkala s mnoha dětmi, kteří si prošli rozvodem rodičů. Z nestranného pohledu a každodenního pozorování těchto dětí můžu vidět, jak tuto nelehkou rodinnou situaci prožívají, jak se s ní vyrovnávají a jak se v jednotlivých fázích rozvodu mění jejich chování. Zdali rozvod může ovlivnit celkové zdraví dítěte a to jak po fyzické tak i po psychické stránce. Každý rozvod je jiný, probíhá za jiných okolností, z jiných důvodů, u odlišných typů rodin, leč jedno je spojuje a to smutek a zmatenost dítěte ze vzniklé situace. Z vlastní zkušenosti mohu bohužel říct, že rozvodů v dnešní době přibývá a také, že 9 z 10 rodičů je před rozvodem, během rozvodu i po rozvodu neschopno komunikace bez hádek, agrese a silných emocí před dítětem. Řada z nich si neuvědomuje, že děti jsou velmi vnímavé a citlivé a mylně se domnívají, že řadě slov nebo situacím nerozumí, ovšem opak je pravdou. Důkladným prostudováním této problematiky jsem si uvědomila, že nyní budu moci alespoň z části pochopit, co děti prožívají a pomoci jim, či poskytnout radu rodičům, jak postupovat ve vztahu k dítěti nebo vzniklé situaci. Byla bych ráda, kdyby moje práce pomohla alespoň jedné rodině s dítětem, kdyby si rodiče uvědomili, že všechny kroky, které během této nelehké situace učiní, mohou celoživotně ovlivnit jejich dítě. Je proto zapotřebí si uvědomit, že rozvodem netrpí jen oni, ale i jejich děti a že je zapotřebí je o všem informovat a nechat jim čas, aby se se vzniklou situací vyrovnaly.

Hlavním cílem mé bakalářské práce je zjistit jaký je vliv rozvodu rodičů na dítě z hlediska krátkodobých tak i dlouhodobých reakcí.

Hlavního cíle chci dosáhnout pomocí následujících dílčích cílů:

- Charakterizovat rodinu, její funkce a vliv na dítě.
- Popsat rozvod a uvést jeho možné důvody.
- Informovat o tom, jak, kdy, kdo, kde má dítěti o rozvodu říci a jak by se měli rodiče k dítěti chovat během i po rozvodu.
- Objasnit, jak dítě rozvod prožívá a jaké jsou jeho krátkodobé i dlouhodobé reakce.

Hlavním cílem mé bakalářské práce tedy je zjistit, jak dítě prožívá rozvod rodičů a jaký má na něj vliv, ať již krátkodobý či dlouhodobý. A také, jestli lze chováním rodičů s ohledem na dítě tento vliv zmírnit či eliminovat.

I TEORETICKÁ ČÁST

2. Rodina

„Šťastný je ten, kdo našel štěstí v rodině“

(Lev Nikolajevič Tolstoj)

„Zdárná rodina je ten nejkrásnější dar Boží. Já bych ji přirovnala k naladěné lyře: každá struna jiný tón, a přece vspolku nejčistší souhlas.“

(Božena Němcová)

Budeme-li chtít definovat pojem rodina, setkáme se s řadou rozmanitých definicí, jedno ale budou mít tyto definice společné a to, že jde o skupinu lidí, která je spojena pokrevními svazky a snaží se o co nejlepší výchovu svých dětí. Objasněním tohoto pojmu se zabývá celá řada oborů např.: Pedagogika, Psychologie, Ekonomika, Právo, Politika, Filozofie, ... Pokud bychom se ale zeptali dětí, jejich odpověď by byla prostá. Rodina je máma, táta a děti. Tato odpověď by se dala označit za jednoduchou, leč výstižnou a zároveň spojující všechny oblasti rodiny a obory zabývající se touto problematikou.

O složitosti definice rodiny se zmiňuje ve své knize Oldřich Matoušek a Hana Pazlarová. Ti uvádí že: „Pojem rodina není jednoznačně definovatelný. Dodnes používané definice opírající se o příbuzenství, které vznikne sňatkem nebo narozením vlastního dítěte, jsou příliš úzké“.¹

Nejstarší lidskou společenskou institucí je nepochybně rodina. Její vznik se datuje již od pradávných dob, kdy vznikla z přirozeného pohlavního pudu, jež vedl k plození a rozmnožování a s tímto následně související potřebou své potomky ochraňovat, učit, vzdělávat a připravovat na život.²

Rodina je chápána jako základní a primární společenská skupina každé lidské společnosti, která je spjata příbuzenskými vztahy, jejíž dospělí členové jsou přímo odpovědní za výchovu a péči svých dětí.³

---

¹ Matoušek, O. a Pazlarová, H. Hodnocení ohroženého dítěte a rodiny. 1. vyd. Praha: Portál, 2002, s. 13. ISBN 978- 80- 7367- 739- 8.

² Matějček, Z. O rodině vlastní, nevlastní a náhradní. Praha: Portál, 1994, s. 15. ISBN 80- 85- 282- 83- 6.

³ Procházka, M. Sociální pedagogika. 1. vyd. Praha: Grada Publishing, 2012, s. 102. ISBN 978- 80- 247- 3470- 5.

Rodina je tedy základní společenská instituce, tvořená pokrevním poutem. S tímto souvisí i rozdělení rodiny na rodinu v užším slova smyslu, kterou tvoří rodiče a děti a dále na rodinu v širším slova smyslu, která je tvořena rodiči, dětmi ale i babičkami, dědečky, strýci, sestřenicemi, které pojí stejné pokrevní pouto.

Základem rodiny je dyadický pár, tedy muž a žena, tj. nějaká forma partnerství či manželství. Je postavena na partnerství mezi mužem a ženou, které má trvalejší ráz. Důležitým znakem každé rodiny je existence alespoň jednoho dítěte.⁴

V neposlední řadě je rodina, jak uvedl Zdeněk Helus „*stabilizátorem intimní mezilidské vzájemnosti- útočištěm domova. Jejím zvláště závažným úkolem ale je realizovat svou funkčnost vůči dítěti*”.⁵

2. 1. Důležitost rodiny pro dítě

„*Oženit se, založit rodinu, přijmout všechny děti, jež přijdou, zachovat je na tomto nejistém světě, a dokonce, bude-li to možné, je trochu vést, to je podle mého přesvědčení nejzazší meta, již může člověk dosáhnout*”.

(Franz Kafka)

Oldřich Matoušek uvádí ve své knize důležitost rodiny pro dítě takto. „*Rodina je prvním a dosti závazným modelem společnosti, s jakým se dítě setkává. Formuje jeho osobní vývoj i postoje ke všem dalším skupinám. Rodina se snaží formovat dítě podle svého hodnotového schématu, podle vlastní tradice*”.⁶

Prvotní a rozhodující prostředí, se kterým se dítě setkává, je právě rodina a proto zaujímá významnou úlohu v primární socializaci. Rodina a rodinní příslušníci jsou pro dítě vzorem chování a dítě je pak naopak jejich zrcadlem. Rodinné prostředí působí na dítě celou řadou aspektů. Jedná se o aspekty vztahové (struktura rodiny, její

---

⁴ Kraus, B. a Poláčková, V. et al. Člověk- prostředí- výchova k otázkám sociální pedagogiky. Brno: Paido, 2001, s. 78. ISBN 80- 7315- 004- 2.

⁵ Helus, Z. Sociální psychologie pro pedagogy. 1. vyd. Praha: Grada Publishing, 2007, s. 149. ISBN 978- 80- 247- 1168- 3.

⁶ Matoušek, O. Rodina jako instituce a vztahová síť. 3. vyd. Praha: Sociologické nakladatelství, 1993, s. 10. ISBN 80- 901424- 7- 8.

úplnost či neúplnost, přítomnost sourozenců, prarodičů, interakce mezi členy rodiny), dále jsou to aspekty materiální (vybavení rodinného prostředí a s tím související podnětnost) a v neposlední řadě aspekty sociálně kulturní (vzdělání rodičů, zaměstnání rodičů, vztahy rodičů s okolím).⁷

Na propojenost rodiny a socializace dítěte poukazuje Oldřich Matoušek, který uvádí důležitost rodičů při výchově „*Rodiče svým vlivem určují životní dráhu dítěte – dítě si z rodiny odnáší představu o pracovním uplatnění, o manželství a o rodině, o hodnotové hierarchii. Tyto programy si přehodnocuje a ponechává z nich to, co považuje za pozitivní, to si zachovává až do konce života. Nebýt intenzivního pouta mezi dítětem a rodičem, neměly by tyto programy zakotvení. Kdyby nikomu jinému nezáleželo na tom, aby si je dítě osvojilo a aby je naplňovalo, nezáleželo by pak ani na programech samotných, dítě by se ocitlo ve stavu anomie*⁸

Rodina má pro zdravý vývoj jedince nezastupitelný význam, plní široké spektrum funkcí a rolí a je vnímána jako naprosto unikátní prostředí, které je chráněno státem, ať už formálně nebo fakticky v podobě zákona o rodině.⁹

Jan Keller poukazuje na propojenost rodiny se státem a tím i celé společnosti. „*Rodina je základem státu. Stát o rodinu všemožně pečuje. Bez zdravé rodiny není myslitelná zdravá společnost*“.¹⁰

„*Nezáleží jen na rodičích a vychovatelích, ale na celé obci, jak se dítě vyvíjí*“

(Platón)

Rodina není jenom vnější prostředí dítěte, ale také intenzivní prožívání vztahů a událostí. Toto prožívání se pak odráží do jeho názorů, postojů, životních rozpoložení, osobních vlastností, předpokladů pro celoživotní úspěšnost.¹¹

---

⁷ Procházka, M. Sociální pedagogika. 1. vyd. Praha: Grada Publishing, 2012, s. 102. ISBN 978- 80- 247- 3470- 5.

⁸⁸ Matoušek, O. Rodina jako instituce a vztahová síť. 3. vyd. Praha: Sociologické nakladatelství, 1993, s. 10. ISBN 80- 901424- 7- 8.

⁹ Procházka, M. Sociální pedagogika. 1. vyd. Praha: Grada Publishing, 2012, s. 101. ISBN 978- 80- 247- 3470- 5.

¹⁰ Keller, J. Nedomyšlená společnost. 4. vyd. Brno: Doplněk, 2003, s. 43. ISBN 80- 7239- 091- 0.

Rodina hraje také velice důležitou roli v uspokojování psychických funkcí dítěte, uspokojuje jeho základní psychické potřeby.

2. 1. 1. Základní psychické potřeby dítěte:

Mezi základní potřeby dítěte řadíme potřebu vnější stimulace, která se dítěti dostává náležitým přísunem podnětů zvenčí, aby se rozvíjel centrální nervový systém. Dále je pak důležitá potřeba „smysluplného světa“. Dítě z podmětů získává poznatky a zkušenosti, v podmínkách musí být v řád a smysl. Potřebu životní jistoty také řadíme mezi základní psychické potřeby. Jedinec ji získává z citových vztahů k lidem, kteří jsou kolem a kteří k nám patří. Bez jistoty by ho ovládla úzkost, která se nejčastěji projevuje agresivním chováním vůči slabším. Mezi další pak řadíme potřebu vlastní společenské hodnoty. Jedinec potřebuje být uznáván a oceňován, nebo přijímán. To souvisí s uvědomováním vlastního já, neboli sebe- vědomí. A mezi poslední řadíme potřebu „otevřené budoucnosti“ neboli perspektivy. Tato potřeba nám umožňuje žít v čase, od minulosti do budoucnosti, na něco se těšit, k něčemu směřovat a o něco se snažit.¹²

„Nic nemá na děti lepší vliv než chvála”

(Richard Brinsley Sheridan)

2. 2. Důležitost rodiny pro rodiče

Předchozí kapitola byla věnována důležitosti rodiny pro dítě. Uvedli jsme si, že je pro dítě důležitým prostředkem socializace, vzorem pro jeho život a také uspokojuje jeho základní psychické potřeby. A stejně, tak jako je rodina důležitá pro dítě, je důležitá i pro rodiče.

Tento fakt ve své knize potvrzuje i Oldřich Matoušek. *„Dítě ke svému vývoji potřebuje krom zajištění primárních potřeb (teplo, nasycení) stabilní prostředí (domov) a přítomnost stabilních osob (rodičů), na jeho vývoji vysoce citově angažovaných. Tato angažovanost je oboustranná. Dítě i rodič se spolu ztotožňují, podporují se, spoléhají na sebe, samozřejmě se dostávají i do konfliktů. Rodiči*

---

¹¹ Helus, Z. Sociální psychologie pro pedagogy. 1. vyd. Praha: Grada Publishing, 2007, s. 179. ISBN 978- 80- 247- 1168- 3.

¹² Matějček, Z. O rodině vlastní, nevlastní a náhradní. Praha: Portál, 1994, s. 29-30. ISBN 80- 85- 282- 83- 6.

*na dítěti velmi záleží, více než na čemkoliv jiném, vnímá ho jako jedinečné, zvláštní, je jím fascinován”.*¹³

Od narození prvního dítěte se stává rodičovství organizačním principem životního cyklu rodiny. Na rozdíl od manželství je rodičovství na celý život, nikdy se nemůže přihodit, že bychom se stali „ex rodiči”.¹⁴

*„Dobré rodičovství má být milující, pečující, bezpečné, stálé, ochraňující a podpůrné. Je uhlavním kamenem zdravého vývoje dítěte”.*¹⁵

Rodina dospělému člověku umožňuje přesahovat horizont vlastního života. Starost o ostatní členy rodiny je pro něj přednější než starost sama o sebe, tato starost je pro něj nenahraditelná součást života. Dospělý je rodinou potvrzován v sexuální a rodičovské roli. Se svými dětmi prožívá znovu i vlastní dětství, má možnost opravit chyby, kterých se dopouštěli jeho rodiče. Díky rodině si dospělý také rozšiřuje nové sociální pole- seznamuje se s novými osobami, místy, prostředím, situacemi.¹⁶

2. 3. Znaky současné rodiny

Současná rodina je rodinou nukleární (jádrovou), skládá se z několika málo lidí, jež tvoří její jádro a jež sdílí její intimní soužití, které je jejím nitrem. Ono jádro tvoří partnerská/manželská dvojice (ať už oficiální či nikoliv). Manželská dvojice je tvořena manželi. Tedy otcem a matkou svých dětí, dětí přisvojených, či dětí z předchozího manželství muže a ženy. Zároveň je to rodina dvougenerační, skládající se z generace otce a matky a generace dětí. Je také rodinou intimně vztahovou, funguje jako „soukromý prostor”. Konečným znakem současné rodiny je privátní individualizace. To znamená možnost

---

¹³ Matoušek, O. Rodina jako instituce a vztahová síť. 3. vyd. Praha: Sociologické nakladatelství, 1993, s. 10. ISBN 80- 901424- 7- 8 .

¹⁴ Možný, I. Sociologie rodiny. 2. vyd. Praha: Sociologické nakladatelství (slon), 2002, s. 123. ISBN 80- 86429- 05- 9.

¹⁵ Matoušek, O. a Pazlarová, H. Hodnocení ohroženého dítěte a rodiny. 1. Vyd. Praha: Portál, 2002, s. 46. ISBN 978- 80- 7367- 739- 8.

¹⁶ Matoušek, O. Rodina jako instituce a vztahová síť. 3. vyd. Praha: Sociologické nakladatelství, 1993, s. 11. ISBN 80- 901424- 7-8.

i nutnost rozhodovat se, volit a nést zodpovědnost za svá rozhodnutí, poradit si a být sám sebou.¹⁷

Budoucí vývoj rodin je nejistý, lze ale předpokládat nárůst rozvodů, nesezdaných soužití, dětí žijících v nestabilním prostředí. Předpokládá se, že sňatek a rození potomků bude mít tendenci se odkládat na co nejpozději.¹⁸

Za viníka vzniklé situace můžeme považovat výchovu v rodině, odkud jedinec pochází a jež tvoří jeho osobnost. Každý z nás by se měl zamyslet nad tím, že prostřednictvím svých potomků investujeme do budoucnosti.¹⁹

2. 4. Funkce rodiny

Do 18. stol. rodiny v Evropě zajišťovaly svým členům ekonomickou stabilitu a poskytovaly jim vzdělání a péči v době nemoci či stáří. Rodina byla pro všechny nezbytným prostředím, bez kterého by bylo téměř nemožné přežít. Nesezdaní členové rodiny v nich žili jako strýčkové a tety. Lidé, kteří nežili v žádné rodině, byly označovány jako lidé nepříslušní a byli postaveni na okraj společnosti. V současnosti má rodina zejména tyto funkce:

- Péče a výchova dětí
- Vzájemná a vztahová podpora všech dospělých členů rodiny
- Ekonomická podpora všech členů rodiny²⁰

Jan Keller ve své knize rovněž uvádí, že nejdůležitější funkcí rodiny je péče rodičů o děti.²¹

Důležitým úkolem rodiny tedy je realizovat její funkčnost vůči dítěti. My si teď uvedeme deset nejdůležitějších funkcí rodiny, které mají zásadní význam pro zdravý vývoj

---

¹⁷ Helus, Z. Sociální psychologie pro pedagogy. 1. vyd. Praha: Grada Publishing, 2007, s. 137- 139. ISBN 978- 80- 247- 1168-3.

¹⁸ Procházka, M. Sociální pedagogika. 1. vyd. Praha: Grada Publishing, 2012, s. 117. ISBN 978- 80- 247-3470-5.

¹⁹ Procházka, M. Sociální pedagogika. 1. vyd. Praha: Grada Publishing, 2012, s. 117. ISBN 978- 80- 247- 3470- 5.

²⁰ Matoušek, O. a Pazlárová, H. Hodnocení ohroženého dítěte a rodiny. 1. vyd. Praha: Portál, 2002, s. 13. ISBN 978- 80- 7367- 739- 8.

²¹ Keller, J. Nedomyšlená společnost. 4. vyd. Brno: Doplněk, 2003, s. 59. ISBN 80- 7239- 091- 0.

dítěte, pro jeho úspěšnou socializaci. Některé funkce se váží k věku dítěte, avšak svou důležitostí ovlivňují další vývoj jedince. Jiné mají trvalou platnost, mění však s přechodem jedince k vyšším vývojovým stádiím svou podobu. Všechny dohromady pak tvoří podobu rodiny, kterou budeme označovat jako rodinu funkční.

2. 4. 1. Funkce rodiny ve vztahu k dítěti:

- Rodina uspokojuje základní, primární potřeby dítěte v raných stádiích jeho života- uspokojuje biologické potřeby (jídlo, pití) a psychologické potřeby (bezpečí, lásku).
- Rodina uspokojuje velice závažnou potřebu organické přináležitosti dítěte- potřebu domova, potřebu otce a matky a identifikace s nimi
- Rodina skýtá dítěti již od nejútlejšího věku akční prostor- tj. prostor pro jeho aktivní osobní projev, seberealizaci, kooperaci s ostatními.
- Rodina pozvolna uvádí dítě do vztahu k věcem rodinného vybavení- k zařízením v domácnosti, k cenným předmětům, nástrojům a přístrojům.
- Rodina výrazně určuje prvopočáteční prožitek sebe sama jako chlapce/dívky- do sebepojetí vkládá pohlavní obsah a smysl.
- Rodina skýtá dítěti bezprostředně působící vzory a příklady- přes lásku k matce a otci, vcit'ování se do nich v různých situacích, napodobování jejich chování.
- Rodina v dítěti zakládá, upevňuje a dále rozvíjí vědomí povinnosti, zodpovědnosti, ohleduplnosti a úcty jako něčeho samozřejmého- a to tak, že se zapojuje do společných činností rodinného kolektivu
- Rodina otevírá dítěti příležitost vejít do mezigeneračních vztahů a tím hlouběji proniknout do chápání lidí různého věku, založení, postavení- rodina uvádí dítě do vztahu s rodiči, prarodiči, sourozenci, strýci, tetami.
- Prostřednictvím rodičů, prarodičů, starších sourozenců, příbuzných, přátel rodina navozuje v dítěti představu o širším okolí, o společnosti a světě- ukazuje dítěti svět profesí, občanských povinností, ale i problémů a pokušení, kterým se musí dítě naučit čelit.

- Rodina je dětem a dospělým prostředím, kde se mohou svěřit, očekávat moudré vyslechnutí, radu, pomoc- tato funkce nabývá platnosti vstupem dítěte do školy, kde dítě čelí nezdarům, neúspěchu a krizím různého původu.²²

3. Manželství

Zákon vymezuje manželství jako: „*Manželství je svazkem neboli společenstvím dvou osob různého pohlaví, a to svazkem jednak trvalým, jednak vzniklý způsobem, který závazně stanoví zákon. Trvalost manželství je třeba chápat jako naprosto nezbytný atribut, který manželství odlišuje, kromě zákonné regulace, od stavů či poměrů, kterým se lidově říkálo „na psí knížku“ (druh/družka) a které jsou předem uvažovány jako krátkodobé, přechodné. Hlavní účel manželství je vymezen jako založení rodiny a řádná výchova dětí. Děje se tak přesto, že je nepochybné, že existují i manželství, jejichž účelem je něco docela jiného. Účelem manželství může být vytvoření pevného základu pro plození a výchovu dětí, ale ke vzniku manželství mohou vést i důvody psychologické, zdravotní, důvodem existence manželství může být i vzájemná podpora sociální či naplnění ekonomických zájmů. Důvody, smysl či účel trvání jednotlivého manželství se navíc během času zcela nepochybně proměňují*”.²³

3. 1. Rozpad manželství

Rodina je záležitost posvátná a je jen stěží pochopitelné, proč se nám v moderní společnosti doslova rozpadá před očima. Podle obecného mínění veřejnosti je rozpad zaviněn tím, že v současnosti se lze rozvést daleko snadněji než kdykoliv v minulosti.²⁴

S tímto tvrzením souhlasí i Heather Smith, který se domnívá že: „*Dnešní manželství a partnerství jsou uzavírána s vědomím, že je lze snadno ukončit. Dávno zmizelo společenské stigma, jež bylo kdysi spojováno s rozvodem, soužití bez svatby je dnes společensky přijatelné, ba dokonce módní. Vzrůstá však povědomí, že rozchod se dotýká dětí, a kvůli starosti o city*

²² Helus, Z. Sociální psychologie pro pedagogy. 1. vyd. Praha: Grada Publishing, 2007, s. 149- 151. ISBN 80-901424-7-8 .

²³ INFOCENTRUM. Uzavření manželství podle nové úpravy rodinného práva. *Infocentrum* [online]. Praha: Ministerstvo spravedlnosti ČR, © 2013- 2015- [cit. 2014-11- 18]. Dostupné z: <http://obcanskyzakonik.justice.cz/infocentrum/media/uzavreni-manzelstvi-podle-nove-upravy-rodinneho-prava/>

²⁴ Keller, J. Nedomyšlená společnost. 4. vyd. Brno: Doplněk, 2003, s. 43. ISBN 80-86429-05-9.

*děti je emoční vypětí spojené s rozchodem větší. Obtížnost změny navíc stupňuje skutečnost, že pro všechny zúčastněné bude širší rodina méně dostupná než dosud”.*²⁵

Rozvod je společensky tolerovaný, ale musí být zdůvodněn. Jestliže se pro něj člověk rozhodne, musí mít pro něj skutečně závažné důvody. Tzn., musí si být jist, že další soužití s protějškem nemá cenu. Manželství může být ohroženo i jedním z partnerů a to, i když ten druhý má pocit, že jde o vztah ukázkově šťastný, harmonický a nadějný.²⁶

Zdeněk Matějček a Zdeněk Dytrych ve své knize uvádí, že rozvod je projev tzv. sociální patologie. *„Rozvod má četné rozporné charakteristiky, protože může být považován za určité základní společenské sanační opatření, které má zamezit nesouladu a těžkým konfliktům mezi manželi, má skončit problematické soužití a umožnit další životní perspektivy. Tyto základní předpoklady, pro které je rozvod obecně akceptován, se ne vždy naplňují a očekávané pozitivní změny se neobjeví, naopak dochází k další frustraci, stresu a konfliktům i v době po rozvodu”.*²⁷

Rozvod je vážnou zátěžovou situací pro člověka. Řada psychologů ji považuje za druhou nejtěžší životní situaci hned po úmrtí blízké osoby. Vyrovnání se vzniklou situací vyžaduje svůj čas, prostor a porozumění. To bývá obtížné pod tlakem vnějších a vnitřních nároků na fungování v domácnosti a práci. Zátěž způsobuje ztráty (psychické, vztahové, majetkové) a změny (hospodaření, každodenního fungování). Zátěž rozvodu je určována počtem změn, čím víc změn přináší, tím větší zátěž představuje. K nejvýznamnějším stresorům při rozvodu patří ztráta (rozvod, zrada), změna (rodinného, zdravotního stavu) a volba mezi dvěma podobnými kvalitami (např. mezi manželkou a milenkou).²⁸

V České republice je jediný právní prostředek, který umožňuje zánik manželství a to rozvod. Ovšem není jediným prostředkem, jak ukončit dlouhodobé soužití manželského páru. Existují další prostředky, jimiž lze přerušit nebo ukončit společné soužití.

---

²⁵Heather, S. Děti a rozvod. 1. vyd. Praha: Portál, 2004, s. 16. ISBN 80- 7178- 906- 2.

²⁶ Průchová, B. a Novák, T. Jak přežít rozvodové peklo. 1. vyd. Brno: Jota, 2004, s. 17. ISBN 80- 7217- 294- 8.

²⁷ Matějček, Z. a Dytrych, Z. Děti, rodina a stres. 1. vyd. Praha: Galén, 1994, s. 133. ISBN 80- 85- 282- 83- 6.

²⁸Poupětová, Š. Netrapte se po rozvodu. 1. vyd. Praha: Grada Publishing, 2009, s. 18- 19. ISBN 978- 80- 247- 2046- 3.

Jednou z příčin, jež vede k rozpadu manželství je, že jeden z partnerů opustí rodinu. Některé manželské páry žijí po rozpadu rodiny i nadále ve společné domácnosti, avšak neposkytují si emocionální, ekonomickou, psychickou podporu. Další příčinou může být, že jeden z manželů je dlouhodobě nepřítomen. Odcestoval za prací do ciziny, pracuje u armády,... Nebo se u jednoho z manželů objevily psychické, fyzické, mentální poruchy funkcí. Často spolu žijí manželské páry ve společné domácnosti pouze za účelem výchovy dětí²⁹

3. 2. Právní rozvod a psychorozvod

Rozvést se znamená projít kroky právního rozvodu a vnitřním procesem psychorozvodu.

Právní rozvod slouží k vnějšímu oddělení manželů, kteří spolu nechtějí nebo nemohou nadále žít. Upravuje záležitosti rozdělení majetku, oddělení bydlení, následnou výchovu společných dětí. Podává informaci okolnímu světu, že manželé již k sobě nepatří. Pokud se manželé pouze rozejdou a nedojde k právnímu rozvodu, nemohou úspěšně projít všemi fázemi psychorozvodu.³⁰

Psychorozvod je vnitřní psychický proces, při jehož průběhu se člověk vyrovnává se zánikem manželství a všemi jeho následky. Psychorozvod je velmi dlouhý a bolestivý proces. Začíná dlouho před podáním žádosti o rozvod (alespoň u jednoho z partnerů) a pokračuje ještě dlouho po soudním rozvodu manželství.³¹

3. 3. Důvody rozpadu manželství

První pochybnosti o tom, zda protějšek je ten pravý má většina rozvádějících brzy po svatbě. O závažnější krizi můžeme hovořit, pokud se manželé nedovedou shodnout na základních sférách usilování a směřování manželství. Určit si, kdo bude hlavním živitelem,

---

²⁹ Možný, I. Sociologie rodiny. 2. vyd. Praha: Sociologické nakladatelství (slon), 2002, s. 204. ISBN 80- 86429- 05- 9.

³⁰ Poupětová, Š. Netrapte se po rozvodu. 1. vyd. Praha: Grada Publishing, 2009, s. 15- 17. ISBN 978- 80- 247- 2046- 3.

³¹ Poupětová, Š. Netrapte se po rozvodu. 1. vyd. Praha: Grada Publishing, 2009, s. 15- 17. ISBN 978- 80- 247- 2046- 3.

který z partnerů bude nositelem profesionální kariéry a také který ze dvojice bude zajišťovat chod domácnosti, domácí práce a také péči o děti.³²

Důvodem rozpadu manželství může být vliv společnosti a to zejména změna společenského postavení žen. Manželky už nejsou natolik podřízené manželům. Mají rostoucí touhu po citovém uspokojení. Změnilo se i uspořádání a ženy již nejsou odpovědné za svou samostatnou doménu- dům a děti. Partneři od sebe navzájem očekávají rovnoměrné postavení, kdy se oba starají a pečují o děti. V neposlední řadě je manželství ovlivňováno mírou nestability na trhu práce.³³

Dalším důvodem mohou být typy vztahů ve společném soužití. Pro příklad můžeme uvést dva z mnoha modelů. První je modelem rodičovským, jeden z partnerů se chová jako rodič nezletilého dítěte. Druhý je modelem nerovnoměrného rozložení moci, kdy se jeden partner bojí druhého. Také rozdíly mezi partnery v citové zralosti mohou vést k problémům a zejména zdali mají rozdílná očekávání. Jeden partner se zajímá o přítomnost, zatímco druhý plánuje budoucnost. Zatímco jeden si chce nadále užívat života, druhý se chce usadit a plánovat rodinu. Přestože na počátku vztahu morální, náboženská, politická rozdílnost nebyla důležitá, časem může být příčinou nenapravitelné roztržky.³⁴

Důležitou roli při utváření partnerský vztahů hraje vliv rodiny. Každý z nás si do nového vztahu přinášíme jiné zkušenosti z dětství. Častá je situace, kdy jeden z partnerů pocítuje potřebu láskyplného vztahu a proto vidí partnera takového, jakým by ho chtěl mít nikoliv takovým jakým ve skutečnosti je. Žena, jež byla vychovávána ve strachu z otce, může přehnaně reagovat, pokud partner zakřičí.³⁵

V manželských vztazích hrají významnou roli děti. Ty se mohou stát druhotnou příčinou manželského nesouladu. Jedním z faktorů může být nerovnováha mezi členy rodiny. Manžel může být na dítě příliš přísný, nikoliv proto, že je dítě neposlušné ale proto, že manželka je příliš liberální. Dalším faktorem může být rodič, který se silně identifikuje s dítětem, považuje ho za výjimečné a chová se k němu jinak než k ostatním členům rodiny.

---

³²Novák, T., Průchová B. Jak přežít rozvodové peklo. 1. Vyd. Brno: Jota, 2004, s. 23. ISBN 80- 7217- 294- 8.

³³ Smith, H. Děti a rozvod. 1. vyd. Praha: Portál, 2004, s. 16. ISBN 80- 7178- 906- 2.

³⁴ Smith, H. Děti a rozvod. 1. vyd. Praha: Portál, 2004, s. 17. ISBN 80- 7178- 906- 2

³⁵ ³⁵ Smith, H. Děti a rozvod. 1. vyd. Praha: Portál, 2004, s. 18- 19.. ISBN 80- 7178- 906- 2

Počátky rodičovství a narození prvního dítěte je nejzásadnější změna, jakou manželský vztah prodělá. Manžel se těžko vyrovnává se zvýšeným napětím a novou odpovědností, zejména cítí-li se být vytlačen nebo vyloučen z nového vztahu. Důležité je pro manžele změnit vnímání partnera i sebe.³⁶

Vzdálenost mezi manžely významně ovlivňuje jejich vztah. A to dokonce i ve vztazích, kde neexistuje tabu při vyjadřování emocí, nenacházejí všichni stejnou míru blízkosti nebo vzdálenosti. Partner, který je ve vztahu nešťastný z přílišné vzdálenosti, začne mít pocit, že o něj druhý partner nestojí, že spolu nediskutují o důležitých věcech a že nesdílejí společné zájmy. Nedostatečné sdílení vede k pocitu jednoho z partnerů, že si ho ten druhý neváží proto jaký je, ale proto co dělá. Ti, kteří se nachází v opačné situaci, považují vztah za příliš těsný, touží po volnosti a nezávislosti a zapojují se do samostatných aktivit.³⁷

Chování a osobnost mohou být příčinou rozpadu manželství. Některá manželství zanikají z důvodu, že jeden z manželů se vzdá představy, že se může ten druhý změnit (např. přestat pít alkohol). Již nedokáže déle tolerovat duševní stavy nebo paranoidní osobnost svého partnera. Běžným důvodem rozvodu také může být neuspokojivý sexuální vztah, kdy nevěra je spíše příznakem než důvodem rozvodu manželů.³⁸

Některá manželství mohou být založena na obavě, že pocity související s nízkým sebevědomím jsou příliš bolestné, než aby se otevřeně vyjadřovaly. Tyto pochybnosti mohou v jednom z partnerů vyvolat obavy, že jejich sdílení by mohlo vést k odmítnutí. Ovšem pro druhého partnera vzniká neproniknutelná bariéra. Někteří lidé také nedovedou sdělovat pozitivní stanoviska vůči druhému partnerovi, ten se pak cítí nedoceněný a méněcenný. Nefunkční komunikace může stát za citovou propastí mezi partnery, i když není jediným vysvětlením všech potíží. Komunikace může mít mnoho podob, a proto neexistuje manželství bez konfliktů, protože právě ty nás mohou dále vést a rozvíjet.³⁹

---

³⁶ Smith, H. Děti a rozvod. 1. vyd. Praha: Portál, 2004, s. 20. ISBN 80- 7178- 906- 2

³⁷ Smith, H. Děti a rozvod. 1. vyd. Praha: Portál, 2004, s. 21. ISBN 80- 7178- 906- 2

³⁸ Smith, H. Děti a rozvod. 1. vyd. Praha: Portál, 2004, s. 21. ISBN 80- 7178- 906- 2

³⁹ Smith, H. Děti a rozvod. 1. vyd. Praha: Portál, 2004, s. 16- 22. ISBN 80- 7178- 906- 2.

Tomáš Novák uvádí další dlouhodobé důvody manželského rozpadu v posledních desetiletích, jimiž jsou „Rozdílné názory na trávení volného času, nedostatek společných zájmů, rozdílné názory na práva a povinnosti v domácnosti, mimomanželský vztah partnera, rozpory ve finančním hospodaření, nespokojenost v intimním soužití, nedostatek tolerance ze strany partnera, rozdílné názory na výchovu dětí, charakterové vady partnera, žárlivost partnera, závislost na alkoholu u partnera, partner nemůže mít děti.”⁴⁰

3. 4. Jak dětem či dítěti říci o rozvodu?

V případě, že se partneři shodnou na rozvodu, vyvstává otázka, kdo by měl dítěti o rozvodu říci? Osoba, která s rozvodem nesouhlasí, obvykle vyžaduje, aby děti o rozvodu informoval jeho iniciátor. Ano, je to požadavek oprávněný, bohužel ne vždy reálný a odpovídající dané situaci. V podstatě by to měl být ten, kdo tyto špatné zprávy dokáže dětem lépe sdělit. Samozřejmostí je jeden z rodičů, ale může to být i osoba pověřená (psycholog, prarodič). V zahraničních publikacích se setkáváme s doporučením, aby si rodiče s dětmi či dítětem sedli a v klidu mu sdělili, že se chtějí rozejít.⁴¹ Děti by měly být informovány věcně, bez katastrofického podtónu a měli by být ujištěny, že neztrácí lásku ani jednoho z rodičů. Rodiče by neměli dětem lhát, ale zároveň by jim neměli sdělovat celou pravdu, zejména tehdy, kdy rozvodová situace není ještě zcela jasná.⁴²

Důležité je také naplánovat, kdy to dítěti říci. Kdy je ten správný okamžik? Tradující se představa, že čím později, tím lépe patří k rozvodovým mýtům. Rovněž je nesmyslné čekat, „až z toho dítě bude mít rozum”. Nejlépe je dítě či děti o rozvodu informovat ve chvíli, kdy jsme si jisti, že bude rozvod uskutečněn nebo je nám jasné, že k rozvodu opravdu dojde.⁴³

Ve chvíli, kdy naplánujeme, který z rodičů to řekne a kdy, měli bychom se také zamyslet nad místem, ve kterém to dítěti sdělíme. Nejlépe je v klidném, citově nesyčeném prostředí. Jednoduše tam, kde se dítě cítí dobře, je tam svým způsobem doma nebo dobře

---

⁴⁰ Novák, T. Rodičovské judo. 1. vyd. Praha: Grada Publishing, 2000, s. 10. ISBN 80- 277- 000- 2- 6.

⁴¹ Novák, T. Rodičovské judo. 1. vyd. Praha: Grada Publishing, 2000, s. 10-. ISBN 80- 277- 000- 2- 6.

⁴² Novák, T., Průchová, B. Předrozvodové a rozvodové poradenství. 1. vyd. Praha: Grada Publishing, 2007, s. 57- 58. ISBN 978- 80- 247- 1449- 3.

⁴³ Novák, T. Rodičovské judo. 1. vyd. Praha: Grada Publishing, 2000, s. 10-. ISBN 80- 277- 000- 2- 6.

adaptováno. Optimální jsou místa, která umožňují určitou intimitu např. tam, kde můžeme dítě vzít na klín, obejmout jej kolem ramen a společně sedět.⁴⁴

Dále bychom se měli zamyslet nad formou našeho sdělení. Jak to dítěti sdělíme. Nejlepší je, abychom na dítě mluvili klidně a hlavně způsobem, který v dítěti nevyvolá úzkost a nejistotu. Není potřebné okamžitě říci všechny informace, jež se k rozvodu váží. Ne proto, že bychom mu chtěli lhát, ale proto, že některé vize se nám mohou jevit jako katastrofické a nakonec k nim nemusí dojít. Rovněž není dobré sdělovat tyto informace s očima plnými slz, existuje totiž tzv. dvojná vazba, což je rozpor mezi slovy a mimoslovními projevy, které mohou dítě těžce neurotizovat⁴⁵. Obecně platí, že sdělovat informaci o plánovaném rozvodu by měl ten rodič, který to dokáže citlivěji a zdrží se projevů jako je pláč, nadávky, agrese.⁴⁶

A poslední, co musíme zvážit je, co vlastně dětem řekneme? Důležitý ukazatel je věk dítěte a rovněž konkrétní rozvodová situace. V podstatě ale můžeme vycházet z teze: „Přestali jsme si s maminkou s tatínkem rozumět, a proto už nechceme dále žít v hádkách a tak se rozejdeme.“ Pokud do situace zasáhl jiný muž, či žena, můžeme to dětem sdělit pokud možno suše a bez afektu asi takto: „Tatínek je rozhodnut, že si našel někoho, kdo mu je bližší než já a má ho raději než mne“ Můžeme ještě dodat: „Když ses nám narodil, byli jsme šťastni a měli se opravdu rádi a tento pocit trval ještě dlouho po tvém narození.“ Tímto dáváme dítěti najevo, že daný stav nezavinil a nenese žádnou zodpovědnost na rozvodu a ani cit rodičů k němu se nemění k horšímu.⁴⁷

Dva příklady o tom, jak lze dítě říci o rozvodu a důsledky tohoto sdělení na děti uvádí Heather Smith z nichž jeden je zcela nevhodný a vyvolává v dětech úzkost, obavy, neklid a následné psychické problémy až deviate. Druhý není o nic více příjemný, děti jsou sklíčené, nikoliv zoufalé. Jsou si vědomy, že neztrácejí ani jednoho z rodičů a za jejich rozvod nejsou odpovědni.

---

⁴⁴ Novák, T. Rodičovské judo. 1. vyd. Praha: Grada Publishing, 2000, s. 11. ISBN 80- 277- 000- 2- 6.

⁴⁵ Novák, T. Rodičovské judo. 1. vyd. Praha: Grada Publishing, 2000, s. 11. ISBN 80- 277- 000- 2- 6.

⁴⁶ Novák, T., Průchová, B. Předrozvodové a rozvodové poradenství. 1. vyd. Praha: Grada Publishing, 2007, s. 56. ISBN 978- 80- 247- 1449- 3.

⁴⁷ Novák, T. Rodičovské judo. 1. vyd. Praha: Grada Publishing, 2000, s. 72- 75. ISBN 80- 277- 000- 2- 6.

1. Příklad. Tři děti si hrály se stavebnicí a slyšely, jak se rodiče v jiné místnosti hádají, byly neklidné, i když tato situace pro ně byla důvěrně známá. Otec přišel po chvíli za dětmi a oznámil jim: „Tak a je to, jdu pryč a odteď se o Vás bude starat pouze matka.“ Práskl dveřmi a děti zůstali v hrůze, co bude dál. Otce neviděli tři měsíce a matky se bály zeptat, protože byla rozrušená. Jejich neklid se nejvíce projevoval ztrátou sebedůvěry, která ovlivnila mnoho aspektů jejich dalšího života. Tříletá Karolína byla přesvědčená, že tatínek odešel, protože včera večer, když ji poslal do postýlky, řekla: „ Ne, nikam nepůjdu!“ Je to její vina. Doufala, že se tatínek vrátí a bála se, že by zároveň mohla odejít i maminka. Jako následek se u ní projevíly děsivé sny a přílišná obava o matku. Její šestiletý bratr byl smutný a čekal na chvíli, kdy se tatínek vrátí. Trpěl představou, že je opuštěný, sám a zranitelný. Ve škole byl neklidný a hlučný, učitelé se na něj zlobili, což chlapce svým způsobem uklidňovalo, protože se mu dostávalo odezvy na jeho chování. Mezi dětmi vypadal šťastně a běžně se zapojoval do her a ani jeho školní výsledky se nezhoršily. Občas trpěl záchvaty vzteku a v noci plakal, protože si myslel, že tatínek zemřel a nikdo mu to neřekl. Byl ukázkovým příkladem, že děti projevují smutek jinak než dospělí. Devítiletý Richard, který byl kdysi milým chlapcem, dnes týral a rozbíjel své nejoblíbenější hračky a ve škole kradl drobné předměty. Uvnitř se cítil rozervaný. Cítil, že otce má stále rád, ale zároveň se na něj hněval, protože právě on může za to, že je celá rodina nešťastná. Ve skrytu duše doufal, že se rodiče k sobě vrátí a svá trápení ukrýval za kouřovou clonu zloby. Matka přes svou bolest nedokázala dětem sdělit, co se děje a ani jim nesdělila změny jejich dalšího života. Děti potřebovaly znát odpovědi na otázky, jestli se tatínek vrátí. Naštěstí byli tito rodiče starostliví, a jakmile se uklidnili, uvědomili si své chyby a začaly reagovat na potřeby dětí. Tak zabránily dlouhodobému citovému poškození dětí.⁴⁸
2. Příklad. Tito rodiče již dopředu plánovali, jak řeknou svým dětem o rozvodu. Jednoho večera řekla matka šestiletému Markovi a osmileté Lauře: „Až skončí pohádka v televizi, chceme vám s tatínkem něco říci.“ Děti byly až do konce pohádky neklidné. Potom jim tatínek vysvětlil, že se s maminkou měli rádi, prožili toho spolu mnoho pěkného a nejlepší věci, která se v jejich životě udála, bylo

---

⁴⁸ Smith, H. Děti a rozvod. 1. vyd. Praha: Portál, 2011, s. 27- 28. ISBN 80- 7178- 906- 2.

narození dětí. Časem se bohužel objevily problémy, přestali být šťastní a i když se snažili svoje štěstí znovu nalézt, nepovedlo se. Proto se rozhodli žít každý zvlášť, tatínek se odstěhuje a maminka a děti zůstanou v domě. Děti byly tiše. Tatínek jim řekl, že i když se odstěhuje, má je stále rád a budou se spolu vídat alespoň jednou týdně a pokud budou chtít kdykoliv si mohou zatelefonovat. Maminka dětem vysvětlila, že rodiče se mají rádi jinak, než mají rádi děti a přestože už se s tatínkem nemají rádi, nikdy nepřestanou mít rádi svoje děti. Děti se ptaly, co bude dál? Na některé otázky jim rodiče nemohli odpovědět, ale slíbili jim, že jim odpoví, až to budou sami vědět. Děti chtěli také vědět, jestli je to jejich vina. Rodiče jim vysvětlili, že v žádném případě za to nemohou. Děti byly smutné, ale ne zoufalé. Byly rádi, že o ně oba rodiče stojí a že ustanou hádky, které jim dělaly starost. Věděli, že jim rodiče odpoví na vše, co je bude zajímat a i přesto byly smutné a plakaly, zlobily se a chvíli to dávaly najevo svým chováním. Ve vědomí cítily určitou útěchu, že jim maminka s tatínkem pomohou překonat tuto nelehkou změnu v životě.⁴⁹

3. 5. Doporučení pro rodiče v průběhu rozvodu i po něm

Rodiče by neměli podceňovat vnímavost dítěte vůči rozvodu a následným konfliktům po rozvodu. Řada rodičů se mylně domnívá, že se rozvod jejich dětí nedotkl a že jej nevnímaly. U dětí do tří let, se téměř všichni shodují, že se na dětech nic nápadného neprojevovalo. Předškolní a děti mladší školního věku berou za „příliš malé“, než aby vnímaly, co se v rodině odehrává. Opak je pravdou! Dle psychologů se rozvod dotýká každého dítěte, až na výjimky.⁵⁰ Dokonce i v prenatálním období dítě vnímá stres matky, její tenze pak ovlivňují plod.⁵¹ Je zapotřebí si uvědomit, že i když se nehroučí, nepláče, nedělá scény, neznamená to, že by rozvodem netrpělo. Vnímá, že se najednou chovají k dítěti odlišně, nepřiměřeně, zvláště.⁵²

---

⁴⁹ Smith, H. Děti a rozvod. 1. vyd. Praha: Portál, 2011, s. 28. ISBN 80- 7178- 906- 2.

⁵⁰ Matějček, Z., Dytrych, Z. Děti, rodina a stres. 1. vyd. Praha: Galén, 1994, s. 139. ISBN 80- 85824- 06- X.

⁵¹ Novák, T., Průchová, B. Předrozvodové a rozvodové poradenství. 1. vyd. Praha: Grada Publishing, 2007, s. 53. ISBN 978- 80- 1449- 3.

⁵² Matějček, Z., Dytrych, Z. Děti, rodina a stres. 1. vyd. Praha: Galén, 1994, s. 139. ISBN 80- 85824- 06- X.

Rodiče by si měli hlavně zachovávat vědomí rodičovství. Je zapotřebí nezapomínat na rodičovské úkoly a povinnosti. Rodičovství nelze zapřít. I po rozvodu zůstáváme otcem nebo matkou našeho dítěte. Být rodičem znamená odpovědnost za příznivý vývoj ve zdravou, silnou a zdatnou osobnost.⁵³ Rozvod je pro děti ztráta. Dovedou se s ní poměrně dobře vyrovnat, pokud nejsou ovlivňovány nebo popuzovány a mají pocit bezpečí, doprovázený intenzivní citovou vazbou alespoň na jednoho z rodičovské dvojice.⁵⁴

Také by měli zabránit tomu, aby rozvodový konflikt pokračoval. Udělat vše proto, aby rozvodové nepřátelství nepokračovalo. Dlouho trvající nepřátelství rodičů vyvolává v dětech silné vnitřní napětí, které předchází neurotickým potížím, poruchám chování či komplikace ve vývoji osobnosti.⁵⁵ Studie prokazují, že pro dítě je lepší „žádná“ rodina než rodina špatná, která dítěti spíše škodí svými vytrvalými konflikty.⁵⁶

Neměli by také popuzovat dítě proti bývalému partnerovi. Popuzení je projevem pokračujícího nepřátelství. Po rozvodové situaci k popuzení dítěte svádí, nejvíce toho, komu bylo dítě svěřeno do péče. Ten se domnívá, že má veškerou výchovnou moc a může druhého partnera ze života dítěte vymazat. Dítě, které je nepravdami nebo polopravdami se ocitá v roli, která mu nepřísluší a to v roli soudce. Což není dobrý základ pro utváření jeho mravních zásad, charakteru a celkový povahový vývoj.⁵⁷ Rodiče by si měli uvědomit, že dítě nenese na vzniklé situaci vinu a jejich hlavní povinností je, aby děti nevtahovali do svých konfliktů, nebo z něj nedělali prostředníka v komunikaci mezi sebou.⁵⁸

Měli by se snažit zachovávat pozitivní obraz toho druhého. Je důležité vést dítě tak, aby mělo od „druhého“ z rodičů dobré mínění. Nestačí jen, aby o sobě rodiče nemluvili špatně, je rovněž zapotřebí, aby o sobě mluvili dobře. Vědomí společenské hodnoty a zdravé

---

⁵³ Matějček, Z., Dytrych, Z. Děti, rodina a stres. 1. vyd. Praha: Galén, 1994, s. 140- 143. ISBN 80- 85824- 06- X.

⁵⁴ Novák, T., Průchová, B. Předrozvodové a rozvodové poradenství. 1. vyd. Praha: Grada Publishing, 2007, s. 120. ISBN 978- 80- 1449- 3.

⁵⁵ Matějček, Z., Dytrych, Z. Děti, rodina a stres. 1. vyd. Praha: Galén, 1994, s. 140- 143. ISBN 80- 85824- 06- X.

⁵⁶ Vymětal, J. Úzkost a strach u dětí. 1. vyd. Praha: Portál, 2004, s. 122. ISBN 80- 7178- 830- 9.

⁵⁷ Matějček, Z., Dytrych, Z. Děti, rodina a stres. 1. vyd. Praha: Galén, 1994, s. 144. ISBN 80- 85824- 06- X.

⁵⁸ Vymětal, J. Úzkost a strach u dětí. 1. vyd. Praha: Portál, 2004, s. 123. ISBN 80- 7178- 830- 9.

sebevědomí dítěte se posiluje, jestliže své rodiče může nadále pokládat za „hodnotné“ lidi.⁵⁹ Rodič, který má dítě svěřeno do výchovy, by měl podporovat kontakt s druhým rodičem. Měl by dítě přesvědčit o důležitosti a cennosti setkávání s druhým rodičem. Pokud si rodiče budou vycházet vstříc, budou děti s druhým rodičem trávit víc času a nebudou vystavovány nepříjemným konfrontacím, které v nich vyvolávají úzkost a zároveň snižují hodnotu setkání s druhým rodičem.⁶⁰ Dlouhodobý konflikt mezi rodiči je zatěžující pro všechny členy rodiny. Rodiče se navzájem osočují, hledají chybu u toho druhého a dítě se stává prostředníkem vzájemné manipulace. Soudní znalci toto chování označují pojmem syndrom zavrženého rodiče. Tímto pojmem rozumíme nenápadné manipulování a programování dítěte jedním z rodičů proti druhému. Rodič dítěti zdůrazňuje jeho prohřešky, špatné vlastnosti a sugerujeme, že ho nemá rád. Dítě pak rodiče odmítá a nechce se s ním ani stýkat, současně prožívá vnitřní konflikt, protože předchozí zkušenost s tímto rodičem byla dobrá, starší děti pak mohou prožívat pocity viny.⁶¹

Snažit se zabránit kupování a podplácení dítěte. K této praktice mívají sklon spíše ti, kteří nemají dítě trvale ve své péči. Snaží se tak dítěti vynahradit svou nepřítomnost a zaměňují uspokojování citových potřeb za materiální. Citový vztah dítěte k dospělému není založen na příjemnostech, jež mu dospělý působí, ale na pocitech bezpečí a jistoty, které dítě cítí v jeho přítomnosti.⁶² Dětem v tomto období prospívá tzv. „autoritativní rodičovství“, které je založené na vřelosti, pevnosti a důslednosti. Rodiče se snaží dětem porozumět, pozorně o ně pečují, naslouchají jim a mluví s nimi.⁶³

Důležité je, aby zařizovali styk s druhým partnerem co nejlépe. Pokud možno tak, aby přinášel co největší uspokojení všem účastníkům. Ideální formou styku po rozvodu je volné pokračování rodinného vztahu. I když se manželství rozešlo, rodičovství pokračuje. Rodiče tedy musí zvážit časový rozsah a formu styku s dítětem. Po vzájemné dohodě je možné provést úpravu či zcela změnit. Další forma styku, která může být příznivá pro všechny

---

⁵⁹ Matějček, Z., Dytrych, Z. Děti, rodina a stres. 1. vyd. Praha: Galén, 1994, s. 145. ISBN 80- 85824- 06- X.

⁶⁰ Warshak, R. Revoluce v porozvodové péči o děti. 1. vyd. Praha: Portál, 1996, s. 71. ISBN 80- 7178- 089- 8.

⁶¹ Vymětal, J. Úzkost a strach u dětí. 1. vyd. Praha: Portál, 2004, s. 123. ISBN 80- 7178- 830- 9.

⁶² Matějček, Z., Dytrych, Z. Děti, rodina a stres. 1. vyd. Praha: Galén, 1994, s. 146. ISBN 80- 85824- 06- X.

⁶³ Warshak, R. Revoluce v porozvodové péči o děti. 1. vyd. Praha: Portál, 1996, s. 76. ISBN 80- 7178- 089- 8.

účastníky je „delší doba v celku“. K tomu dochází, když volná dohoda mezi rodiči není možná. Dítě pak u „druhého“ tráví delší dobu v celku např. týden o vánocích, měsíc o prázdninách.⁶⁴

A v neposlední řadě by neměli děti nic zatajovat, ale také mu nic nevnučovat. Matky někdy udržují okolo vlastního otce dítěte jakési „mlčení“ a pokud se o něm kdokoliv zmíní, hned to zamluví nebo odmítnou. Dítě pochopí, že je to téma matce nemilé a nepříjemné, zároveň to v něm nepodněcuje fantazii a otce si příliš idealizuje. Jaké informace dítěti podat, musí rodiče odhadnout, podle toho, jak své dítě znají a podle okolností rozvodu. Není správné, když je informací příliš mnoho, nebo jsou mu vnučovány ve snaze, aby se stal spojencem druhé strany, jeho psychický organismus se musí proti tomu začít bránit. Obrana se projevuje neurotickými obtížemi, poruchami chování nebo stažením do sebe ve snaze uniknout z nepříjemného světa a vybudovat si vlastní svět ve své fantazii.⁶⁵

3. Děti a rozvod

Rozvod je především zátěž a ztráta, která nejvíce působí na dítě. Dítě mnohdy vnímá situace daleko intenzivněji a hůře, než tomu ve skutečnosti je. Nechápe neklid a hádky v rodině a často si mylně interpretuje, že je to jeho vina.⁶⁶

Potřebuje chránit před rizikovými projevy bolestných emocí rodičů během rozvodu, před jejich hádkami, obviňováním a vlastním sebeobviňováním. Je důležité, aby rodiče dítě ujistěovali, že rozvod je záležitostí dospělých a ono může mít stále dobrý vztah s oběma rodiči.⁶⁷ *„Rozvod probíhá bezpečně pro všechny zúčastněné, pokud dochází k oddělení partnerství a zůstane zachován rodičovský vztah, který se nestane na partnerství závislý. To je ideální stav, ale nelehký úkol, hlavně v období, kdy jsou rozvodové emoce velmi silné“*.⁶⁸

---

⁶⁴ Matějček, Z., Dytrych, Z. Děti, rodina a stres. 1. vyd. Praha: Galén, 1994, s. 149. ISBN 80- 85824- 06- X.

⁶⁵ Matějček, Z. a Dytrych, Z. Děti, rodina a stres. 1. vyd. Praha: Galén, 1994, s. 151- 153. ISBN 80- 85824- 06- X.

⁶⁶ Novák, T. Péče o dítě po rozvodu a její úskalí. 1. vyd. Praha: Grada Publishing, 2012, s. 53- 55. ISBN 978- 80- 247- 4110- 9.

⁶⁷ Poupětová, Š. Netrapte se po rozvodu. 1. vyd. Praha: Grada Publishing, 2009, s. 40-41. ISBN 978- 80- 247- 2046- 3.

⁶⁸ Poupětová, Š. Netrapte se po rozvodu. 1. vyd. Praha: Grada Publishing, 2009, s. 40-41. ISBN 978- 80- 247- 2046- 3.

Úspěšný a bezbolestný rozvod neexistuje, odloučení má bolestivé důsledky pro rodiče i děti a to i přes veškerou snahu rodičů, aby se odehrál co nejklidněji a děti nebyly vystavovány hádkám dospělých. Dítě v tomto období prožívá mnoho nepříjemných pocitů, kterými jsou strach, vztek, vina, zmatek, zrada, bolest. Je pro něj těžké vyrovnat se, se vzniklou situací a mnohdy se mu neuleví ani po rozvodu.⁶⁹ Jedním z největších přání všech dětí totiž je, aby žily v úplné rodině a aby se rodiče měli rádi.⁷⁰ Po rozvodu děti bohužel přicházejí o stálou přítomnost jednoho z rodičů, nejčastěji to bývá otec.⁷¹ Řada rodičů řeší otázku, jestli spolu zůstat jen kvůli dětem. Výzkumy však prokazují, že pro dítě je mnohem škodlivější žít v domově plném hněvu, napětí, konfliktů, hádek, než si projít rozvodovým procesem. Časem se všichni přizpůsobí novým podmínkám a děti získají šťastnější a vyrovnanější rodiče.⁷²

Pokud bychom se ptali na otázku, jak dítě ovlivňuje rozvod, nedostali bychom univerzální odpověď. Záleží na věku dítěte a na mnoho dalších faktorech. Jaký vztah má k rodiči, který odchází a k tomu, který zůstává. Jaké situace předcházely rozvodu a v neposlední řadě na vlastnostech dítěte. Co ale zůstává pravdou, je, že ve většině případů se dítěti uleví od hádek, výčitek rodičů, napětí v rodině a pak může být rozvod pozitivním přínosem pro zdravý vývoj dítěte.⁷³ Je ovšem nezbytné, aby rodiče odložily stranou pocity hněvu a uraženosti po rozvodu a upřednostnily potřeby dítěte, které jsou bezpochyby na prvním místě.⁷⁴ Protože důsledky zátěže, které dítě prožívalo během rozvodu nebo po

---

⁶⁹ Berger, M. a Gravillon, I. Když se rodiče rozvádějí. Jak pochopit citění dítěte a jak mu pomoci. 1. vyd. Praha: Portál, 2011, s. 15- 17. ISBN 978- 80- 7367- 843- 2.

⁷⁰ Smith, H. Děti a rozvod. 1. vyd. Praha: Portál, 2011, s. 26. ISBN 80- 7178- 906- 2.

⁷¹ Matoušek, O. Rodina jako instituce a vztahová síť. 3. vyd. Praha: Sociologické nakladatelství, 1993, s. 108. ISBN 80- 901424- 7- 8.

⁷² Everett, C., Everett, S., V. Zdravý rozvod pro rodiče i děti. 1. vyd. Praha: Talpress, 2000, s. 27. ISBN 80- 7197- 169- 3.

⁷³ ŠANCE DĚTEM. Vliv rozvodu na duši a chování dítěte. *Šance dětem [online]*. Praha: Obecně prospěšná společnost Sirius, o. p. s., ©2012. Poslední změna článku 11. 07. 2014 [vid. 2012- 4- 3]. Dostupné z: <http://www.sancedetem.cz/srv/www/content/pub/cs/clanky/vliv-rozvodu-na-dusi-a-chovani-ditete>

⁷⁴ Smith, H. Děti a rozvod. 1. vyd. Praha: Portál, 2004, s. 25. ISBN 80- 7178- 906- 2.

rozvodu nemusí být pro rodiče rozpoznatelné ihned, ale může jít o mechanismy, které se projeví ve vzorcích chování dítěte až v pubertě či dospělosti.⁷⁵

3. 1. Jak děti truchlí

Na rozvod rodičů či odstěhování jednoho z rodičů může dítě reagovat stejně jako na úmrtí blízké osoby či jinou silně traumatizující událost. Reakce dětí se však liší dle věku, pohlaví, povahy a schopnosti přizpůsobovat se změnám. Děti prožívají pocity lítosti, obavy, bolesti, zlosti, ... Tyto emoce se projevují zvýšenou plačtivostí, negativismem, zlobením a zhoršením koncentrace, což vede k horším školním výsledkům. Čím je rozvodová situace traumatizující, tím problematičtěji zareaguje, a stává se náchylnější např. k depresím. Pomočování, noční děsy a agrese, mohou být dalšími projevy porozvodového zatížení. Pokud tyto projevy nezmizí do několika týdnů je potřeba navštívit psychiatra či dětského psychologa.

3. 1. 1. Adaptační fáze na rozvod

Nejprve se zapojují obranné mechanismy, které zmírňují emoce a tlumí psychickou bolest. Děti často nemohou uvěřit, že je to pravda, předstírají, že na tom nezáleží, obviňují rodiče, ale i samy sebe. Stále v sobě chovají naději, že se rodiče k sobě vrátí. Poté děti pociťují bolest a zároveň cítí vůči této bolesti zlost. Je velmi důležité, aby ji mohly projevit. Potlačená zlost se může později objevit v podobě různých úzkostných projevů a neadekvátního chování. A nakonec se vyrovnávají s novou situací, hledají jistoty. S rozvodem rodičů stále nesouhlasí, ale otevírá se jim jasnější výhled do budoucnosti. K tomu významně přispívá, pokud jsou informováni a připraveni na to, co je čeká během rozvodu a pokud mají stálý řád, který jim přináší jistotu.⁷⁶

3. 2. Reakce na rozvod dle věku

Ačkoliv novorozenec nerozumí významu a obsahu slov, pozná z intenzity hlasu a melodie atmosféru, která v rodině panuje. Pokud dítě slyší křik, pláč, hádky, nebo naopak

---

⁷⁵ Matějček, Z. a Dytrych, Z. Děti, rodina a stres. 1. vyd. Praha: Galén, 1994, s. 134. ISBN 80- 85824- 06- X.

⁷⁶ ŠANCE DĚTEM. Vliv rozvodu na duši a chování dítěte. *Šance dětem [online]*. Praha: Obecně prospěšná společnost Sirius, o. p. s., ©2012. Poslední změna článku 11. 07. 2014 [vid. 2012- 4- 3]. Dostupné z: <http://www.sancedetem.cz/srv/www/content/pub/cs/clanky/vliv-rozvodu-na-dusi-a-chovani-ditete>

nepřirozené ticho reaguje zvýšenou plačtivostí, neklidem, častým buzením, větším připoutáním k prsu matky během kojení. Může mít strach z rodiče, kterého vidělo křičet.⁷⁷

Batole vnímá obsah slov a dovede tak pochopit jednoduché souvislosti a zákonitosti. Abychom pochopili, co dítě prožívá, co jej trápí, je zapotřebí pozorovat jeho hru.⁷⁸ Obecně lze říci, že dítě prožívá více denního a nočního strachu.⁷⁹

V předškolním věku děti obvykle na rozvod rodičů reagují smutkem a hněvem. Často se vrací k chování, ze kterého již vyrostli, např. začnou si cucat palec, chtějí dudlík, krmit. Objevuje se u nich strach z odloučení od rodiče, noční můry, pomočování, masturbace. Chlapci jsou hluční, agresivní, podráždění, takto mohou reagovat i dívky, i když u některých se setkáváme se snahou zastat rodičovskou roli a tak pečují o ostatní děti, pomáhají jim, ale i napomínají stejně jako rodiče nebo učitelky. Obě dvě pohlaví trpí smutkem, jsou plačtivější a vyžadují pozornost druhých.⁸⁰

V mladším školním věku mohou chlapci trpět více než dívky, postrádají mnohem více otce. Nejvíce prožívají smutek, jsou nadměrně plačtivé, touží po rodiči, který odešel a věří, že se vrátí. Trpí pocitem, že je odcházející rodič odmítnul, což se může projevit sníženou sebeúctou, depresi, zhoršením školního prospěchu.⁸¹

Primární reakcí dítěte ve starším školním věku na rozvod je hněv a vztek, tyto emoce zažívá zejména k rodiči, který vzniklou situaci zavinil⁸². Zdeněk Matějček prokázal, že děti v období puberty se nejhůře vyrovnávají s rozvodem rodičů.⁸³ Zoufale si nepřejí rozvod rodičů, chybí jim původní celistvá rodina. Prožívají smutek, strach o sebe, ale i o rodiče, cítí

---

⁷⁷ Špaňhelová, I. Dítě a rozvod rodičů. 1. vyd. Praha: Grada Publishing, 2010, s. 85- 86. ISBN 978- 80- 247- 3181- 0.

⁷⁸ Špaňhelová, I. Dítě a rozvod rodičů. 1. Vyd. Praha: Grada Publishing, 2010, s. 87. ISBN 978- 80- 247- 3181- 0.

⁷⁹ Novák, T. Rodičovské judo. 1. vyd. Praha: Grada Publishing, 2000, s. 15. ISBN 80- 277- 000- 2- 6.

⁸⁰ Teyber, E. Děti a rozvod. 1. vyd. Praha: Návrat domů, 2007, s. 13. ISBN 978- 80- 7255- 163- 7.

⁸¹ Teyber, E. Děti a rozvod. 1. vyd. Praha: Návrat domů, 2007, s. 13. ISBN 978- 80- 7255- 163- 7.

⁸² Teyber, E. Děti a rozvod. 1. vyd. Praha: Návrat domů, 2007, s. 14. ISBN 978- 80- 7255- 163- 7.

⁸³ Novák, T., Průchová, B. Předrozvodové a rozvodové poradenství. 1. vyd. Praha: Grada Publishing, 2007, s. 56. ISBN 978- 80- 247- 1447- 3.

se osamělé. Často mívají konflikty s vrstevníky a kamarády. Mohou si stěžovat na bolesti hlavy a břicha.⁸⁴

Reakce dospívajících na rozvod rodičů se liší. Řada z nich pociťuje rozvod jako zradu a vzniklou situaci řeší tím, že doma tráví co nejméně času.⁸⁵ Nechtějí se zabývat rodinnými problémy, rodinu považují za jakýsi inventář.⁸⁶ U těchto dětí hrozí nežádoucí chování (alkohol, krádeže, drogy). Jiní mohou trpět depresemi, stranit se vrstevníků i rodiny a ztratit plány do budoucna. Ovšem některým dospívajícím může rozvod pomoci k větší samostatnosti. U nich představuje riziko obava z vlastní budoucnosti, jak oni obstojí v manželské roli a rodičovské roli.⁸⁷

3. 3. Reakce dle pohlaví

Některé výzkumy ukazují, že chlapci se s rozvodem rodičů vyrovnávají obtížněji než dívky a to zejména proto, že zůstávají žít s matkou a žijí tak v domácnosti plné žen. S otcem po rozvodu víceméně ztratí svazky a chlapec tak zůstává bez vzoru mužské role. Dívky mívají snadnější postavení, protože zůstávají s matkou, která je jim vzorovým modelem.⁸⁸

Edvard Teyber, rovněž uvádí, že rozvod má na chlapce mnohem větší dopad než na dívky. Chlapci žijící po rozvodu s matkou samoživitelkou, mají více problémů s porozvodovou adaptací. Chlapec totiž ztrácí kontakt s osobou, se kterou se ztotožňoval. Je tak více agresivnější, neposlušnější a mívá problémy doma i ve škole. Dívky jsou většinou dva roky po rozvodu rodičů adaptované stejně, jako dívky z úplné rodiny. Zatímco chlapci, u kterých došlo ke ztrátě mužského vzoru, se adaptují hůře a celkově je toto období delší. Rozdíl se však během dospívání mění. Dospívající dívka může mít konflikty s matkou, které dosahují stejné úrovně jako mezi matkou a mladším synem. U dívek se pak mohou objevit problémy v milostných vztazích, zejména pokud se v jejím životě aktivně neangažuje otec.

---

⁸⁴ Teyber, E. Děti a rozvod. 1. vyd. Praha: Návrat domů, 2007, s. 14. ISBN 978- 80- 7255- 163- 7.

⁸⁵ Teyber, E. Děti a rozvod. 1. Vyd. Praha: Návrat domů, 2007, s. 14. ISBN 978- 80- 7255- 163- 7.

⁸⁶ Novák, T., Průchová, B. Předrozvodové a rozvodové poradenství. 1. vyd. Praha: Grada Publishing, 2007, s. 55. ISBN 978- 80- 247- 1447- 3.

⁸⁷ Teyber, E. Děti a rozvod. 1. vyd. Praha: Návrat domů, 2007, s. 14- 15. ISBN 978- 80- 7255- 163- 7.

⁸⁸ Smith, H. Děti a rozvod. 1. vyd. Praha: Portál, 2004, s. 36- 37. ISBN 80- 7178- 906- 2.

Chlapci zpravidla přijímají lépe nového partnera matky, zatímco dívky s touto změnou zápolí.⁸⁹

Richard A. Warshak potvrzuje, že dívky, které jsou ve výhradní péči matky, prospívají v domácnosti, ve škole, mezi vrstevníky mnohem lépe než chlapci. Chlapci jsou zranitelnější a více citlivější. Zároveň nešťastní, depresivní, často se dostávají do rozporu se zákonem a mají více nejistoty v sexuální identitě.⁹⁰

3. 4. Reakce jedináček versus sourozenci

Jedináček se cítí zklamán, zraněn, prožívá osamělost. Cítí mnoho pocitů, ve kterých se ani on sám nemůže vyznat a nemá sourozence, který by mu s tím pomohl. Dítě se často ocitá mezi otcem a matkou, kteří se ho snaží dostat na svou stranu, a on mnohdy neví, kudy se má vydat, schází mu pohled druhého sourozence, který by ho navedl na „správnou“ stranu. Touží po přátelství, po někom komu by se mohl svěřit, ale často se stydí svým vrstevníkům přiznat, co prožívá. Proto jedináčci potřebují více pozornosti od rodičů, aby jim vysvětlili, co se právě děje a oni se jim mohli svěřit, co prožívají.

Sourozenci to mají jednodušší, mohou si společně povídat, prožívat danou skutečnost. Dávají si vzájemnou oporu a pocit, že na to nejsou samy. Důležité je, aby jeden druhému nevykládal něco, co není pravda, tím by mohl sourozence zneklidnit a znejistit. Takto může dítě reagovat na situaci, ve které si není jisté a jako obranný mechanismus použije útok na sourozence. Pokud by k takové situaci došlo, je zapotřebí zásah rodičů. Ti by měli dítě uklidnit a podat mu pravdivé vysvětlení.⁹¹

3. 5. Krátkodobé reakce

Z výzkumů bylo zjištěno, že počátek rozpadu manželství vyvede z rovnováhy takřka všechny děti. Dospělí, kteří si jako děti prošli rozvodem rodičů, popisují počátek rozpadu jejich manželství jako nejbolestivější událost svého života. Děti jsou v prvním roce vzteklé, podrážděné, mají obavy, pocity viny a někdy i deprese. Všechny reakce odrážejí trápení

---

⁸⁹ Teyber, E. Děti a rozvod. 1. vyd. Praha: Návrat domů, 2007, s. 15- 17. ISBN 978- 80- 7255- 163- 7.

⁹⁰ Warshak, R. Revoluce v porozvodové péči o děti. 1. vyd. Praha: Portál, 1996, s. 62. ISBN 80- 7178- 089- 8.

⁹¹ Špaňhelová, I. Dítě a rozvod rodičů. 1. vyd. Praha: Grada Publishing, 2010, s. 80- 81. ISBN 978- 80- 247- 3181- 0.

dítěte.⁹² „Dítě chce na sebe upozornit, aby si ho dospělý všimnul, mnohdy mají reakce psychosomatický nádech- zase je to touha upozornit na sebe a na to, že něco není v pořádku.“⁹³ Nyní si uvedeme krátkodobé reakce dětí na rozvod dle Ilony Špaňhelové.

Lež- Dítě chce lži na sebe upozornit, někoho zranit. Pokud je to lež vztahující se k druhé osobě, dítě chce, aby se daný člověk o této lži dozvěděl. Chce tak zapůsobit na rodiče, aby je donutilo k reakci. Rodiče však reagují negativně, to si z počátku dítě neuvědomí. Tyto lži jsou však neškodné, nikomu neublíží, nikoho nepošpiňují, ovšem pokud si toho začnou všimnout vrstevníci, mohou ho začít vyřazovat z kolektivu. Dítě lži dává najevo, že žije ve světě, ve kterém mu není dobře, a proto utíká do lži. Chce být něčím zvláštní a mít pozornost ostatních.⁹⁴

Drobné krádeže- Můžeme je označit jako protestní. Dítě ukradne nějakou věc a chce, aby se přišlo na to, že danou věc ukradlo. Tímto způsobem na sebe upozorňuje, „volá“ na rodiče, aby si ho více všimaly, a touží po urovnání rodinné situace.⁹⁵

Noční děsy- Objevují se u dětí od 8 měsíců do cca 11 let. Dítě se v noci probudí a začne křičet útržkovitá slova, která často nedávají smysl. Tento prožitek je pro děti velmi intenzivní, hluboký. Dítě je obtížné uklidnit, nedokáže si totiž vzpomenout na to, co se mu zdálo, co tento stav vyvolalo. Na rozdíl od noční můry, kdy dítě je schopno si vybavit sen a rodič ho může na základě těchto informací uklidnit.⁹⁶

Lhostejnost- Dítě se nezajímá o to, co se děje v rodině, jestli má rodič nějaké trable, které ho trápí. Dělá jako by se ho daná situace vůbec netýkala. Důvodem může být, že rodina byla zvyklá žít svým životem a ostatní členy se nezajímala a dítě tomu není naučeno. Nebo může jít o obrannou strategii dítěte, kdy nechce nebo se brání tomu, aby se ho nějakým způsobem dotýkaly rodinné záležitosti.⁹⁷

---

⁹² Teyber, E. Děti a rozvod. 1. vyd. Praha: Návrat domů, 2007, s. 12- 13. ISBN 978- 80- 7255- 163- 7.

⁹³ Špaňhelová, I. Děti a rozvod rodičů. 1. vyd. Praha: Grada Publishing, 2010, s. 46. ISBN 978- 80- 247- 3181- 0.

⁹⁴ Špaňhelová, I. Dítě a rozvod rodičů. 1. vyd. Praha: Grada Publishing, 2010, s. 51. ISBN 978- 80- 247- 3181- 0.

⁹⁵ Špaňhelová, I. Dítě a rozvod rodičů. 1. vyd. Praha: Grada Publishing, 2010, s. 53. ISBN 978- 80- 247- 3181- 0.

⁹⁶ Špaňhelová, I. Dítě a rozvod rodičů. 1. vyd. Praha: Grada Publishing, 2010, s. 54. ISBN 978- 80- 247- 3181- 0.

⁹⁷ Špaňhelová, I. Dítě a rozvod rodičů. 1. vyd. Praha: Grada Publishing, 2010, s. 55. ISBN 978- 80- 247- 3181- 0.

Dítě se cítí vinno- V tomto případě dítě obviňuje samo sebe ze vzniklé situace. Může za to, že zlobilo, bylo neposlušné, a proto si rodiče nerozumí a hádají se. Tato vina dítě sžírá, je smutné, připadá si nemožné, nespokojené samo se sebou, není šťastné se svými kamarády, neustále přemýšlí o své vině, také se může zhoršit ve školním prospěchu.⁹⁸

Projevy, které jsou spojeny se somatickými prvky- Dítě si stěžuje na bolest hlavy, břicha, pocity na zvracení, ... Lékař, který dítě s takovými potíži vyšetří, nedojde k žádnému zjištění. Jde o projevy, kterými dítě reaguje na hádku, odchod jednoho z rodičů a dává tak najevo svou obavu a strach. Tyto projevy se objevují zejména u předškoláků a dětí mladšího školního věku.⁹⁹

Koktání- Dítě tak reaguje na rozpor mezi rodiči, na konfliktní vztahy mezi nimi, se kterými si neví rady, a které na něj doléhají. Je projevem, že má v sobě velké množství emocí, se kterými se neumí poprat. Koktavost je brána jako neuróza, dítě tedy nemá poškozenou centrální nervovou soustavu. Snaží se tak dát najevo, že něco není v pořádku a upozorňuje na zátěž, kterou prožívá.¹⁰⁰

Pomočování- Je reakcí na situaci hádek, sporů, nebo rozchod rodičů. O pomočování jako reakci na zmíněnou situaci mluvíme, když dítě již bylo schopno chodit na záchod a obsloužit se samo a najednou nastala změna. Pomočí se v situaci, kdy má strach z rodiče nebo je svědkem hádky, kterou si nedovede vysvětlit. Rodič se často poleká a neví, jak situaci řešit. Mnohdy se milně domnívá, že dítě to dělá schválně.¹⁰¹

Zhoršení školního prospěchu- Je typické, když dítě doma prožívá hádky rodičů, jejich spory, nebo rozchod. Ve škole není schopno se soustředit na učení, stále přemýšlí o situaci doma, co a jak bude. Z jedničkáře se rázem může stát trojkař i pětkař.¹⁰² Zhoršení prospěchu dítěte a s tím související školní výkonnost je dána dlouhotrvajícím stresem, který dítě prožívá. U dítěte se objevuje více napětí a úzkosti. Dítě je za svůj špatný školní prospěch trestáno, rodiče si tento neúspěch dítěte často vyčítají a svalují vinu jeden na druhého. Děti

⁹⁸ Špaňhelová, I. Dítě a rozvod rodičů. 1. vyd. Praha: Grada Publishing, 2010, s. 56. ISBN 978- 80- 247- 3181- 0.

⁹⁹ Špaňhelová, I. Dítě a rozvod rodičů. 1. vyd. Praha: Grada Publishing, 2010, s. 57. ISBN 978- 80- 247- 3181- 0.

¹⁰⁰ Špaňhelová, I. Dítě a rozvod rodičů. 1. vyd. Praha: Grada Publishing, 2010, s. 57. ISBN 978- 80- 247- 3181- 0.

¹⁰¹ Špaňhelová, I. Dítě a rozvod rodičů. 1. vyd. Praha: Grada Publishing, 2010, s. 59. ISBN 978- 80- 247- 3181- 0.

¹⁰² Špaňhelová, I. Dítě a rozvod rodičů. 1. vyd. Praha: Grada Publishing, 2010, s. 61. ISBN 978- 80- 247- 3181- 0.

často slýchávají srovnání typu: „Tvůj otec je lajdák a ty jsi celý po něm“. Z tohoto důvodu pak ztrácí zájem o školu, protože se stává zdrojem jeho utrpení. Zhoršení školního prospěchu u chlapců je dáno jejich nekonformním, mnohdy agresivním chováním, které je vyústěním dlouhodobé frustrace. U dívek je zhoršení školního prospěchu méně nápadné, avšak úzkost, kterou prožívají je zdrojem poruchy koncentrace.¹⁰³ Rodič by měl upozornit učitele na rodinný problém a na to, že dítě prožívá náročné období, které může mít vliv na jeho školní prospěch nebo chování. Učitel by měl být se situací seznámen i z důvodu, že si soud může vyžádat zprávu od školy o tom, jak rodiče komunikují se školou, jestli se oba dva zapojují do školních akcí, projevují zájem o dítě, jestli dítě chodí do školy upravené a jaký má vzniklá situace vliv na jeho školní výsledky.¹⁰⁴ Konzultace rodiče a učitele je velmi důležitá i z hlediska sjednocení postupu při vzdělávání. Učitel může dítěti připravit individuální vzdělávací plán a rodič pak nese odpovědnost za vzdělání dítěte, více se mu doma věnuje. Ovšem vždy záleží na osobnosti jak rodiče, tak učitele.¹⁰⁵ Mnohdy se dítě cítí bezradné, má strach ze zkoušení ve škole, z testu, úkolů. Vlivem hádek v domácnosti, nebo kvůli nepříjemné atmosféře se nepřipravilo do školy a tak se rozhodne pro záškoláctví. Často se jedná o impulzivní nápad, který se však může prodloužit i na několik dní, dokonce týdnů.¹⁰⁶

Zhoršení vztahů mezi kamarády, spolužáky ve škole- Při konfliktních situacích v rodině se dítě může stát méně mluvné, vyvolávat hádky mezi kamarády, nemluvit s nimi, stydět se před nimi a dokonce se jim vyhýbat. Vrstevníci toto nezvyklé chování nechápou. Mohou si jej vyložit špatně a k dítěti se otočit zády a vyloučit jej ze skupiny.¹⁰⁷ Děti z rozvedených rodin jsou mezi vrstevníky méně oblíbení, samotářské, bázlivé.¹⁰⁸

Dítě bez hranic, zvýšená rozmazlenost- Rodiče tímto způsobem kompenzují dítěti prožitky, které během rozvodu zažilo. Nechávací dítě dělat, co chce, kupují mu dárky, které si přeje. Dítě si takovýmto způsobem kupují. Problém nastává, když si na to dítě zvykne

---

¹⁰³ Matějček, Z., Dytrych, Z. Děti, rodina a stres. 1. vyd. Praha: Galén, 1994, s. 135- 136. ISBN 80- 85824- 06- X.

¹⁰⁴ Novák, T., Průchová, B., Jak přežít rozvodové peklo. 1. vyd. Brno: Jota, 2004, s. 75- 76. ISBN 80- 7217- 294- 8.

¹⁰⁵ Essa, E. Jak pomoci dítěti. 1. Vyd. Brno: Computer Press, 2011, s. 15. ISBN 978- 80- 251- 2928- 9.

¹⁰⁶ Matějček, Z., Dytrych, Z. Jak a proč nás trápí děti. 1. Vyd. Praha: Grada Publishing, 1997, s. 124- 125. ISBN 80- 7169- 587- 4.

¹⁰⁷ Špaňhelová, I. Dítě a rozvod rodičů. 1. vyd. Praha: Grada Publishing, 2010, s. 63. ISBN 978- 80- 247- 3181- 0.

¹⁰⁸ Matějček, Z. Rodiče a Děti. 2. vyd. Praha: Avicenum, 1989, s. 35. ISBN 08- 056- 89.

a nedokáže pochopit, proč se to po nějaké době změní. Také bývá překvapený, proč se tak nechovají ostatní dospělí, učitelé, kamarádi, prarodiče, ...¹⁰⁹ Prarodiče dítěti mnohdy poskytují ztracené zázemí, jistotu a bezpečí. Na rozvodovou situaci pohlížejí objektivněji a snaží se dětem vzniklou situaci vysvětlit a také jim trpělivě naslouchají.¹¹⁰

Neposlouchání, používání sprostých slov, nadávek- Může se stát, že dítě používá nadávky, sprostá slova i ve vztahu k rodičům. Vybírá si toho rodiče, který je osobnostně slabší, nebo to používá jako pokus, jak na to druhý rodič zareaguje. Neguje skoro vše, co mu rodič řekne, nejde, neudělá, nepůjde, je mu všechno jedno. Většinou tak reagují děti předškolního věku a také děti v období puberty.¹¹¹

Nechutenství- Je velice nebezpečné a může vyústit v mentální anorexii. Dítě odmítá připravené pokrmy, schovává se s jídlem, připravuje si nízkotučné pokrmy. Mentální anorexie je projevem nemoci vztahů v rodině, přehlížení citových potřeb dítěte.¹¹² Dítě tímto způsobem na sebe upozorňuje, odmítavým postojem k jídlu na sebe poutá pozornost. Rodiče se kvůli nechutenství dítěte cítí nejistí, zklamáni svým neúspěchem a tak vymýšlí nejrůznější strategie, jak dítě nakrmit.¹¹³

Popření- Konflikt v rodině a nestandardní situace, které se v rodině odehrávají, dítě popírá. Chová se, jako by vše bylo v pořádku. Snaží se tak uchránit, obejít danou situaci, popřít ji či odsunout. Frustrace a emoce se v dítěti hromadí a ukládají se. Vyjdou najevo ve chvíli, kdy by to nikdo nečekal.¹¹⁴

Koalice dítěte s rodičem proti druhému rodiči- Rodič se dítěti se vším svěřuje a radí se s ním, dělá z něj spojence proti druhému rodiči. Dítě se tak dostává do role, která mu nepřísluší. Musí rodiče utěšovat, chlácholit, poskytovat mu oporu. Je touto situací přílišně

---

¹⁰⁹ Špaňhelová, I. Dítě a rozvod rodičů. 1. vyd. Praha: Grada Publishing, 2010, s. 64. ISBN 978- 80- 247- 3181- 0.

¹¹⁰ Vymětal, J. Úzkost a strach u dětí. 1. vyd. Praha: Portál, 2004, s. 123. ISBN 80- 7178- 830- 9.

¹¹¹ Špaňhelová, I. Dítě a rozvod rodičů. 1. vyd. Praha: Grada Publishing, 2010, s. 65. ISBN 978- 80- 247- 3181- 0.

¹¹² Špaňhelová, I. Dítě a rozvod rodičů. 1. vyd. Praha: Grada Publishing, 2010, s. 66. ISBN 978- 80- 247- 3181- 0.

¹¹³ Matějček, Z., Dytrych, Z. Jak a proč nás trápí děti. 1. vyd. Praha: Grada Publishing, 1997. s. 58. ISBN 80- 7169- 587- 4.

¹¹⁴ Špaňhelová, I. Dítě a rozvod rodičů. 1. vyd. Praha: Grada Publishing, 2010, s. 66- 67. ISBN 978- 80- 247- 3181- 0.

zatížené, není na ni zralé a ztrácí tak své dětství. V některých případech tyto požadavky na sebe dítě klade samo.¹¹⁵ Tato koalice ovlivňuje nepříznivě duševní zdraví dítěte. Někdy se dítě naučí využívat této situace, uvědomí si, že druhý rodič mu za toto chování poskytuje různé výhody a tak dochází k deformaci charakteru dítěte.¹¹⁶

Zvýšená agresivita- vůči sobě samému nebo druhým- Jedná se o špatný projev obranného mechanismu. Dítě nerozumí tomu, co se doma děje a ubližuje proto sobě nebo druhým. Malé děti se bouchají do hlavy, škrábou se po rukách, jsou agresivnější k rodiči, kterého považují za viníka dané situace. V kolektivu ubližují ostatním dětem. Dítě se tak snaží na sebe upozornit, protože to nedokáže jinou cestou. Myslí si, že tato cesta je tou správnou a na dospělého určitě zabere.¹¹⁷ Chlapci s problematickým chováním způsobeným vlivem rozvodu prospívají lépe v péči rodičů a učitelů, kteří jim nastaví pravidla a dbají na jejich dodržování.¹¹⁸

Separáční úzkost- Ve většině případů se projevuje u velmi malých dětí, ale i u dětí předškolního věku. Jedná se o úzkostlivý stav, kdy se ocitlo bez jednoho z rodičů, který mu poskytoval jistotu. Separáční úzkost se projevuje tím, že dítě je apatické, nehraje si, sedí, nereaguje na komunikaci, kouká do prázdna. Dále se může v noci budit, prožívat noční můry nebo děsy. Může nastat v případě, kdy například rodič se kterým dítě žije, onemocní a ono musí náhle žít s druhým rodičem, na kterého není tolik zvyklé.¹¹⁹ Úzkost dítěte může vyvolat i ambivalentní chování jednoho z rodičů. S dítětem jedná nevyrovnaně, zahrnuje jej láskou a za chvíli jej i pro maličkost trestá. Dítě je z tohoto chování zmatené, protože neví na čem je a co se od něj očekává.¹²⁰

---

¹¹⁵ Špaňhelová, I. Dítě a rozvod rodičů. 1. vyd. Praha: Grada Publishing, 2010, s. 67. ISBN 978- 80- 247- 3181-

¹¹⁶ Vymětal, J. Úzkost a strach u dětí. 1. vyd. Praha: Portál, 2004, s. 119. ISBN 80- 7178- 830- 9.

¹¹⁷ Špaňhelová, I. Dítě a rozvod rodičů. 1. vyd. Praha: Grada Publishing, 2010, s. 68- 69. ISBN 978- 80- 247- 3181- 0.

¹¹⁸ Warshak, R. Revoluce v porozvodové péči o děti. 1. vyd. Praha: Portál, 1996, s. 61. ISBN 80- 7178- 089- 8.

¹¹⁹ Špaňhelová, I. Dítě a rozvod rodičů. 1. vyd. Praha: Grada Publishing, 2010, s. 70. ISBN 978- 80- 247- 3181- 0.

¹²⁰ Vymětal, J. Úzkost a strach u dětí. 1. vyd. Praha: Portál, 2004, s. 118. ISBN 80- 7178- 830- 9.

3. 6. Dlouhodobé reakce

Výsledky výzkumů ukazují, že asi dvacet pět procent dětí z rozvedených rodin je úspěšných, okolo padesáti procent má střídavé úspěchy a neúspěchy a zhruba dvacet pět procent má závažné problémy. Výzkum byl uskutečněn na dětech v období pěti až deseti let po rozvodu a na dospělých okolo třiceti let, kteří v dětství prošli rozvodem rodičů. Příčiny dlouhodobých reakcí pramení z různých problémů, se kterými se dítě muselo potýkat. Někteří se stále zlobí na rodiče, který odešel, jiní mají pocit, že kvůli starostem o rodiče přišli o své dětství, další mají problémy v oblasti manželských vztahů, co se týče důvěry, věrnosti, pocitu bezpečí. Ale jsou i tací, jejichž rodiče se velmi rychle po rozvodu adaptovali na novou situaci a udělali vše pro dítě a to nyní netrpí žádnými dlouhodobými problémy.¹²¹

„Následky rozvodu rodičů přetrvávají až do dospělosti. Důsledkem rodičovského rozvodu je horší zdraví, prosperita a vzdělání, emoční problémy, méně úspěšné vztahy, horší příjem a horší životní styl. Je třeba mít na paměti, že tomu tak je v průměru. Děti na stres spojený s rozvodem reagují v závislosti na své odolnosti velmi rozdílně. V úhrnu jsou rozdíly mezi dětmi z rozvedených a nerozvedených rodin sice statisticky významné, avšak mírné. Přestože jsou negativní důsledky rozvodu v průměru mírné, zasahují mnoho dětí a negativně ovlivňují řadu oblastí života.,“¹²²

Josef Pavlát ve svém článku uvádí několik dlouhodobých následků rozvodu rodičů, které působí až do dospělosti.

Prosperita- Rozdíl v prosperitě mezi dětmi z rozvedených nebo úplných rodin je nejvíce viditelný v období adolescence a rané dospělosti. Děti z rozvedených rodin dosahují nižšího vzdělání i příjmů, častěji jsou žadateli o sociální podporu. Také se v průměru dožívají o čtyři roky nižšího věku, jejich životní styl je nezdravější než u dětí z úplných rodin.

---

¹²¹ Teyber, E. Děti a rozvod. 1. vyd. Praha: Návrť domů, 2007, s. 17- 18. ISBN 978- 80- 7255- 163- 7.

¹²² ČESKÁ A SLOVENSKÁ PSYCHIATRIE. Dlouhodobé následky rozvodu pro děti. *Česká a Slovenská psychiatrie* [online]. Praha: Galén, ©2014 [cit. 25. 8. 2014]. Dostupné z: <http://www.cspsychiatr.cz>.

Vzdělání- Adolescenti, kteří pochází z rozvedené rodiny horší školní výsledky a mají nižší studijní aspirace. Z tohoto důsledku pak mají méně kvalifikované zaměstnání, hůře si udrží pracovní místo, mají nižší příjem a méně úspor než děti z úplných rodin.

Emoční problémy- V rané dospělosti děti rozvedených rodičů mají větší starost o své rodiče, zejména matku. I když s nimi už nežijí, stále cítí lítost a starost o ně. Trpí chronickou emoční nejistotou, mají problematické osobnostní charakteristiky. Mají problém s projevováním a uvědomováním si svých emocí, což může ovlivnit jejich intimní vztahy.

Klinické symptomy, návykové látky, psychosociální problémy- Reakce na rozvod, kterými jsou smutek, strach, zrada atd. zmizí relativně brzy. Problémové chování, jako je, agrese zmizí nebo se zmírní asi po roce. Pocit hněvu se bohužel příliš nezmní. Deprese a úzkost mohou také stále přetrvávat. Adolescenti z rozvedených rodin více inklinují k pití alkoholu, braní drog, kouření. Dříve začínají se sexuálním životem.

Reprodukční a sexuální problémy- U dívek z rozvedených rodin nastupuje puberta daleko dříve, než u dívek z úplných rodin. Jsou sexuálně aktivnější, mají více sexuálních partnerů, dříve se stávají matkami a opouštějí domov. Mladí lidé z rozvedených rodin postrádají model stálého a spolehlivého partnerského vztahu a proto jejich manželství častěji končí rozvodem. Mají problém s formováním pevného partnerského svazku.

Delikvence- Děti, které pochází z rozvedených rodin, se častěji dopouští kriminálního činu. Jsou agresivnější, asociálnější a častěji delikventní.¹²³

---

¹²³ ČESKÁ A SLOVENSKÁ PSYCHIATRIE. Dlouhodobé následky rozvodu pro děti. *Česká a Slovenská psychiatrie* [online]. Praha: Galén, ©2014- [cit. 2014-8-25]. Dostupné z: <http://www.cspsychiatr.cz>.

II PRAKTICKÁ ČÁST

4. ÚVOD PRAKTICKÉ ČÁSTI

V praktické části bakalářské práce, jež navazuje na část teoretickou, budeme pracovat s případovými studii neboli kazuistikami. Tuto metodu řadíme mezi metody kvalitativní, které se využívají nejvíce v pedagogice a psychologii. Z tohoto důvodu jsem si ji zvolila pro svoji bakalářskou práci. Budu se zabývat popisem případů dětí z rozvedených rodin, jak situace kolem rozvodu prožívají a jaký má na děti rozvod vliv. Zejména, jaké jsou jeho krátkodobé důsledky, ale také pohlédneme i na dlouhodobé důsledky. Jak rozvod ovlivňuje zdravotní stav dítěte a jak působí na jeho psychické zdraví. Jako první budu popisovat reakce devítileté Sárky, jejíž rodiče spolu nedovedou komunikovat ani po třech letech bez emocí, hádek, křiku, osočování. Za druhé se budu věnovat porozvodové situaci dvojvaječných sourozenců Tomáše a Elišky. A za třetí nahlédneme na případ již dospělého Jakuba, který pochází z bilingvní rodiny a po rozvodu rodičů žil pouze s otcem. Pokusíme se zjistit, zda rozvod rodičů má na Jakuba nějaké dlouhodobé následky. Výzkumným závěrem by mělo být zjištění krátkodobých či dlouhodobých důsledků rozvodu rodičů na dítě. Jestli jsou nějaké okamžiky, které jednotlivé případy spojují, či je od sebe odlišují.

4. 1 Cíle výzkumu

Hlavním cílem výzkumu je výstižně popsat rozvodovou situaci v rodině a její vliv na dítě z hlediska krátkodobých či dlouhodobých reakcí na rozvod.

Zaměřím se na tři případové studie čtyř dětí. Pomocí těchto kazuistik se budu snažit vymezit krátkodobé a dlouhodobé reakce na rozvod. Jaký vliv měla na reakce rozvodová situace v rodině a jaké jsou společné znaky či rozdílné znaky v reakcích dítěte. Zda rodiče mohou ovlivnit či zmírnit tyto reakce citlivým chováním vůči dětem a způsobem sdělení.

4. 2 Metodologie výzkumu

V typickém kvalitativním výzkumu si nejprve výzkumník vybírá téma a na jeho základě určí výzkumné otázky. Otázky může měnit nebo doplňovat v průběhu výzkumu, sběru a analýzy dat.¹²⁴ Vzniklé teorie nelze zobecňovat, jsou platné jen pro vzorek, který byl zkoumán.¹²⁵

---

¹²⁴ Hendl, J. Kvalitativní výzkum. 1. vyd. Praha: Portál, 2005, s. 50. ISBN 80- 7367- 040- 2.

¹²⁵ Švaříček, R a Šedřová, K. Kvalitativní výzkum v pedagogických vědách. 1. vyd. Praha: Portál, 2007, s. 24. ISBN 978- 80- 7367- 313- 0.

Kvalitativní výzkumník pracuje obdobně jako detektiv. Nejprve vyhledává a pak analyzuje všechny dostupné informace, které slouží k osvětlení stanovených cílů. Provádí jak deduktivní, tak induktivní závěry.¹²⁶

V rámci metodologie jsem si zvolila kvalitativní metodu a to případovou studii, jejíž podstatou je detailní studium jednoho či několika málo případů. Jedná se detailní zachycení složitosti případu a o popis vztahů v jejich celistvosti. Předpokládá se, že detailním prozkoumáním jednoho případu budeme moci pochopit jiné podobné případy. Nejprve je potřeba si zvolit výzkumnou otázku, ke které se výzkumník během výzkumu stále vrací. V průběhu plánování je potřeba vybrat případ, zvolit techniky sběru a komparace dat. Pokud pracujeme s více případy, je zapotřebí se každému věnovat zvlášť. Sběr dat se provádí systematicky a je zapotřebí neustále udržovat vztah mezi daty a případem.¹²⁷

V počáteční fázi výzkumného šetření jsem udělala malý průzkum a zjišťovala rodinnou situaci rodin, které se pohybují v nejbližším okolí a mají zkušenosti s rozvodovou či porozvodovou situací. Na základě pozorování jsem si vytipovala dvě rodiny a jednoho již dospělého osobu, na kterých bych mohla dojít k výzkumným závěrům, které budou korespondovat se stanoveným cílem. Krátkodobé důsledky rozvodu jsem zjišťovala u rodin s malými dětmi v mladším školním věku a dlouhou důsledky rozvodu byly pozorovány u již dospělé osoby. Při tvorbě kazuistik nezletilých dětí jsem pracovala s rodiči těchto dětí a společně jsme se snažili daný případ do hloubky zachytit.

Druhá metoda, která nám pomůže zjistit, jak se chovají různé objekty, za stejných podmínek je komparace. Na základě srovnání pak můžeme vyvozovat závěry o vlastnostech objektů či procesů. Předpokladem komparace je přesnost předešlých metod. Při komparaci více jevů můžeme využít ukazatele podílu, rozdílu, nebo index.¹²⁸

V druhé části výzkumu, který se nazývá Výzkumný závěr, jsem si zvolila metodu komparace dat. Snažila jsem se propojit jednotlivé kazuistiky a vystihnout společné nebo rozdílné okamžiky a také definovat krátkodobé či dlouhodobé důsledky rozvodu rodičů.

---

¹²⁶ Hendl, J. Kvalitativní výzkum. 1. vyd. Praha: Portál, 2005, s. 50. ISBN 80- 7367- 040- 2.

¹²⁷ Hendl, J. Kvalitativní výzkum. 1. vyd. Praha: Portál, 2005, s. 104- 114. ISBN 80- 7367- 040- 2.

¹²⁸ LORENC.INFO. *Závěrečná práce- metodika*. Lorenc. info[online]. Praha: Vysoká škola ekonomická v Praze © 2007- 2013- [cit. 2015- 4- 8]. Dostupné z: <http://lorenc.info/zaverecne-prace/metodika.htm>

4.3 Výběr vzorků

Výběr vzorků u kvalitativního výzkumu je záměrný. Nikdy nelze použít náhodný výběr jako u výzkumu kvantitativního. Je zapotřebí vybrat vhodné osoby, které budou reprezentativní a přinesou nám pravdivý obraz o zkoumaném jevu.¹²⁹ Při výběru vzorků nám nejde o kvantitu, ale o případ, který je pro nás dobře dostupný, pozorovatelný a po prostudování pochopitelný. Pro výzkum je důležité, aby byla nastavena klidná a přátelská atmosféra a aby se z výzkumníka a zkoumaného stali partneři. V této bakalářské práci byly záměrně vybrány případy čtyř dětí z rozvedených rodin. Vzorky jsem si vybrala cíleně z řad svých dobrých přátel a známých, u kterých jsem rozvodovou a porozvodovou situaci dobře znala a měla možnost ji s nimi prožívat. Také proto, že se dobře známe a důvěřujeme si. Není lehké sdělovat tyto citlivé informace druhým lidem, zejména proto, že i přes uplynulý čas jsou tyto skutečnosti stále bolestivé a vyvolávají v nás silné emoce.

4.4. Kazuistiky

Kazuistika č. 1

Základní informace

Jméno nezletilé: Sára

Věk: 9 let

Rodinná a sociální anamnéza

Nezletilá Sára se narodila do uzavřeného manželství Petry a Libora. Manželé se na dítě velmi těšili. Než se manželé rozhodli uzavřít sňatek, žili spolu ve společné domácnosti pět let. První dva roky rodina bydlela v jednopokojovém bytě, kde neměli mnoho místa a tak často chodili na návštěvu k manželovým rodičům, kteří bydleli nedaleko. Po dvou letech se rodina přestěhovala do nového bytu, který měl tři pokoje a tak rodina měla větší komfort. Nové bydlení ovšem pro rodinu znamenalo zatížení. Museli si na něj vzít hypotéku. Petře v té chvíli končila Mateřská dovolená a tak se začala rozhlížet po novém zaměstnání. Věděla, že by si měla najít dobře placenou práci, aby rodině pomohla se splácením hypotéky a zároveň měli stávající komfort. Rozhodla se, že zkusí nábor k Městské policii. To obnášelo studium a občasné cvičení v terénu. Toto zdánlivě neškodné rozhodnutí vedlo k pozdějším

---

¹²⁹Gavora, P. Úvod do pedagogického výzkumu. 1. vyd. Brno: Paido, 2000, s. 144. ISBN 978- 80- 223- 2391- 8.

neshodám v rodině. Petra nebyla příkladnou hospodyňkou, ale kvůli studiu ji na domácí práce nezbýval skoro žádný čas. Libor nebyl pedant, co se týkalo pořádku, ale byl rád, když přišel domů a bylo základně uklizeno a uvařeno. Pracoval jako Obchodní zástupce ve firmě s počítačovými doplňky. Mnohdy mu kvůli pracovnímu vytížení na oběd nezbýval čas a tak vyžadoval od manželky teplé večeře.

Osobní a zdravotní anamnéza

Narození Sáry bylo plánované, rodiče se na ni velice těšili a během těhotenství Petry si plánovali společnou budoucnost rodiny. Co vše ji naučí, do jakých kroužků jí přihlásí a kam pojedou po narození Sáry společně na výlet či dovolenou. Sára se narodila jako naprosto zdravé dítě, porod byl bez komplikací a zatím neproděla žádné závažné onemocnění. Má ráda sport a díky atletické postavě má ve sportovních aktivitách dobré výsledky. Bohužel žádný sportovní kroužek nenavštěvuje, kvůli pracovnímu vytížení matky. Zálibou Sáry se stalo studium dinosaurů a za podpory současného přítele matky a prarodičů otce vypracovává fiktivní projekt archeologických vykopávek, které prezentuje ve svém blogu na internetových stránkách.

Rozvodová situace

Jak již bylo zmíněno, problémy v rodině nastaly, když se matka rozhodla doplnit si vzdělání. Přestala zvládat své domácí povinnosti a starost o dceru. Současně také začala žárlit na manžela, což manžel těžce nesl. Nechápal důvody změny jejího chování. Napětí mezi rodiči stoupalo a otec se zhruba po roce rozhodl rodinu opustit a podat žádost o rozvod. Nicméně rodina manžela s tímto rozhodnutím nesouhlasila. Liborovi tento krok rozmluvila a Libor se vrátil zpátky ke své rodinně. Manželé se rozhodli vyhledat odbornou pomoc a navštěvovali společně Manželskou a rodinou poradnu. Zpočátku oba pracovali na znovuoobnovení svého vztahu, bohužel ale nedokázali překonat minulé rozpory. Poradnu přestali navštěvovat a začali si vyčítat nedostatky toho druhého. Ze strany manželky to byla žárlivost a ze strany manžela nedostatečná péče o domácnost a dceru. V rodině se začali znovu objevovat hádky, křik a rodiče spolu později přestali úplně komunikovat. V tomto období se Libor sblížil s kolegyní z práce a zhruba po roce rodinu znovu opustil právě kvůli této kolegyni, která se po čase stala jeho manželkou. Žádost o rozvod podal Libor, manželka po čase k rozvodu přistoupila, i když s ním nesouhlasila. Často si chodila pro radu k rodičům manžela, kterým vnucovala názor, že za rozvod může Libor, aniž by přiznala svůj díl viny.

Rodiče zpočátku věřili Petře, otec se přestal s Liborem scházet a dokonce se ani nezúčastnil svatby Libora. V současné době otec pochopil důvody k rozvodu a se synem a jeho stávající manželkou začal komunikovat a pravidelně se scházet. Po rozvodu byla Sára svěřena do péče matky. Otcí byl umožněn styk s dcerou jednou za čtrnáct dní na víkend. Tuto změnu Sára těžce nesla, protože více inklinovala k otci, který s ní trávil více času. Po příchodu z práce jí věnoval svůj volný čas, hrál si s ní a prováděl vylomeniny. Sára byla v té době šťastná.

Reakce na rozvod

První reakce nastaly už před rozvodem, kdy si Sára začala stěžovat na časté hádky mezi rodiči. Rodiče ji v tu dobu často svěřovali do péče prarodičů z otcovy strany, kde měla zázemí a cítila se tam v bezpečí. Protože byla více fixovaná na otce, rozvodovou situaci těžce nesla. Často se v noci budila s pláčem. V Mateřské škole přestala mít zájem o všechny aktivity, byla smutná a začala se více mazlit s učitelkami. Matka rozvodovou situaci nezvládla a často před dcerou otce osočovala a nadávala na něj. Zpočátku dítě otce navštěvovalo pravidelně a s nevlastní matkou měla dobrý vztah. To ovšem matka nemohla přenést přes srdce a začalo oba před dcerou pomlouvat, zejména jejich péči o dceru. Dítě bylo zmatené, nevědělo, zda věřit matce, nebo být s otcem, který ji velice chyběl. Později pokaždé, když mělo strávit víkend u otce a jeho manželky si začalo stěžovat na bolest hlavy nebo břicha. Matka toto chování dcery podporovala, chodila s ní k lékaři a ten pak volal otcí, že dítě má zdravotní problémy a nemůže otce navštívit. Po domluvě Sáry s otcem se shodli na tom, že pokud nebude chtít k otci, nemusí a mohou si kdykoliv, kdy bude chtít telefonovat. To pomohlo. Dcera s otcem po telefonu komunikuje přirozeně a spontánně do chvíle, než se v pokoji objeví matka. V tu chvíli změní tón komunikace a na otázky odpovídá v krátkých větách. Na Sáře můžeme pozorovat velký tlak ze strany matky. Sáru již po dobu pěti let trápí somatické problémy vždy, když má otce navštívit. Sáře s problémy pomáhají její prarodiče z otcovy strany, kteří ji vždy vyslechnou, poradí a objektivně vysvětlí rodinné problémy.

Kazuistika č. 2

Základní informace

Jméno nezletilého: Tomáš

Věk: 8 let

Jméno nezletilé: Eliška

Věk: 8 let

Rodinná a sociální anamnéza

Nezletilé děti Eliška a Tomáš se narodily v manželství Moniky a Miroslava. U obou rodičů se jednalo o první manželství, které trvalo jedenáct let. Rodina žila v rodinném domě, který patřil prarodičům matky, o které se po dobu osmy let společně starali. Dědeček zemřel po šesti letech a babička byla ze zdravotních i sociálních důvodů umístěna do Domu s pečovatelskou službou. Dům byl ve společném vlastnictví a domek opravovali z finančních prostředků otcovi rodiny. Matka často střídala zaměstnání a otec tak byl hlavním živitelem rodiny. V domácnosti se o děti starala matka, když ovšem byly nemocné, neschopenku si bral otec, matka nemohla z důvodu nestability zaměstnání. Po celou dobu manželství byla rodina plně funkční, jednotná a navzájem se podporující. Rovněž měla dobré vztahy se širší rodinou otce. Pochází ze čtyř dětí, kde již tři mají své rodiny a často se schází. Výchova dětí probíhala dle předem stanovených pravidel, na kterých se oba rodiče shodli. Oba rodiče se snažili být důslední a řešit společně s dětmi problémové situace ve výchově.

Zdravotní a sociální anamnéza

Krátce po svatbě se rodiče snažili o početí dítěte, které bylo komplikované ze zdravotních důvodů matky. Po dvou letech bezvýsledného snažení se rozhodli pro umělé oplodnění, ze kterého se jim narodila dvouvaječná dvojčata. Průběh těhotenství byl bez komplikací a matka se rozhodla pro porod do vody. Obě děti se narodily zdravé. Tomáš je chytré, bystré a pečlivé dítě, ovšem náladové a urážlivé. Eliška je chytrá, přemýšlivá, avšak nedůsledná a má laxní přístup k úkolům. Obě děti navštěvovaly do konce prvního ročníku spádovou Základní školu, po rozvodu začali chodit do Základní školy v místě bydliště matky.

Rozvodová situace

Problémy v rodině nastaly před létem 2014, kdy matka nastoupila do nového zaměstnání, ve kterém byla velice spokojená. Po pár měsících začala být značně unavená, trpěla migrénami a v důsledku toho se změnil i její vztah k otci dětí. Často jí s péčí o domácnost pomáhala matka či sestra ze strany otce, zatímco ona se odreagovala při

sklenici vína. Posilněna alkoholem vždy otci vyčítala nedostatek financí a kulturního života. Během letních prázdnin došla situace tak daleko, že nebývala často doma. Chodívala na firemní večírky a posezení s přáteli. O rodinu se staral manžel, nebo jeho rodina. V důsledku toho docházelo stále častěji mezi manželi k hádkám, neshodám ve výchově a chodu domácnosti. Manžel se rozhodl pro záchranu manželství prostřednictvím první dovolené u moře, kde by se rodina díky společným zážitkům a stráveným chvílím stmelila. Dovolená byla nad finanční možnosti rodiny, a proto se manžel rozhodl na ni vzít půjčku. Večer před odjezdem se manželka svěřila manželovi, že se chce rozvést pro neúnosnou situaci v rodině a hlavně z důvodu její nespokojenosti. Manžel se hned ráno rozhodl vzniklou situaci konzultovat se svými rodiči. Na jejich doporučení zavolal do Manželské a rodinné poradny a poradit se o vhodnosti odjezdu na dovolenou. Mezitím manželka zjistila, že manžel odjel z domu s přichystaným autem na dovolenou, kde byly veškeré finance, doklady a klíče od domu a rozhodla se zavolat Policii ČR z důvodů obavy zcizení těchto věcí. Policie incident neřešila z důvodu brzkého navrácení manžela. I přes vzniklou situaci se rodina rozhodla odjet na dovolenou, během matka přiznala otci nemanželský poměr. Tuto skutečnost otec neunesl a matku fyzicky napadl. Dovolenou kvůli dětem dokončili, spali v oddělených ložnicích a společně téměř nekomunikovali. Po návratu matka navštívila lékaře a nechala si vypracovat záznam o fyzickém napadení. Do tří dnů se společně s dětmi z rodinného domu odstěhovala ke svým rodičům. Žádost o rozvod podala matka, nejdříve byla soudem stanovena střídavá péče a po půl roce soud přidělil děti do výhradní péče matky, otec má soudně stanovaný styk s dětmi jednou za čtrnáct dní.

Reakce dětí

Vzhledem k tomu, že problémy v rodině netrvaly dlouho a k rozvodu mezi rodiči došlo brzy, nebyly děti vystaveny častým hádkám mezi nimi. Mohlo by se zdát, že to bylo pro děti lepší, ovšem matka dětem nevysvětlila, co se mezi rodiči přihodilo a tak důvody jejich rozvodu nechápaly. Byly podrážděné, negativní a plačtivé. Děti se často matky dotazovali, co se mezi nimi přihodilo, ta však na otázky nereagovala a místo vysvětlení je zahrnovala dárky, které si přály.

Eliška začala mít stravovací obtíže, přestala pravidelně jíst. Celý den ve škole nejedla, byla hladová a tím se u ní začali objevovat bolesti břicha. Matka o ni začala mít strach, situaci ve škole neuhlídala, ale když se Eliška vrátila ze školy domů, tak ji krmila, aby se alespoň

něčeho najedla. Elišce se krmení začalo líbit, měla pozornost matky. Začala si v jídle vybírat a vynucovala si pouze sladké pokrmy, což má za následek prudký nárůst její tělesné váhy. Do školy chodila nerada a přestala si plnit školní povinnosti. Největší problémy se projevíly v Českém jazyce, nepoznávala písmena, nečetla. Ve slovním projevu se začala zadržovat. Při návštěvách u otce často poslouchala jeho rozhovory s rodinou za dveřmi a získané informace reprodukovala matce. Z těchto jejich projevů bylo patrné, že si ji matky uplatila.

Tomášek začal být velice urážlivý a objevovali se u něj noční běsy s následným pomočováním. Ze spaní začal křičet slova, která nedávala smysl, a když ho matka probudila, plakal a netušil, co se stalo. Tyto noční incidenty pro něj byly velice vyčerpávající a často se ráno budil se slovy, že je velice unavený. Ve škole však prospíval na výbornou a rád do ní chodil. Bylo vidět, že mu otec chybí, je totiž nadaný fotbalista a otec ho v této zálibě podporoval. Tomáš je u otce klidnější a rád s ním tráví čas.

Mezi sourozenci často dochází k hádkám. Eliška nechce k otci jezdit, a když u něj je, dožaduje se návratu k matce s tím, že jí to u otce nebaví a nudí se tam. Tomáš otce hájí, pochopil, že otec se jim při návštěvách věnuje, na rozdíl od matky, která je místo péče zahrnuje dary.

Kazuistika č. 3

Základní informace

Jméno: Jakub

Věk: 29 let

Rodinná a sociální anamnéza

Rodiče Jakuba se poznali na otcově služební cestě na Kubu. Matka je rodilá Kubánka, nejstarší ze tří sester. Během otcovi služební cesty se rodiče poznávali, zamilovali se do sebe, a aniž by o tom věděli, počali syna. Otec se po návratu ze služební cesty vrátil ke stávající manželce, se kterou již měl rodinu syna s dcerou. Když Magdalena zjistila, že je těhotná, rozhodla se emigrovat do České republiky za otcem Jakuba. Otec se z těchto důvodů rozvedl se stávající manželkou a uzavřel sňatek s Magdalenou. Než manželé uzavřeli sňatek, žili

společně v jednom bytě s exmanželkou otce. Po čtyřech měsících se odstěhovali do dvoupokojového podnájemního bytu. Otec byl stavební inženýr a matka byla nezaměstnaná kvůli jazykové bariéře.

Osobní a zdravotní anamnéza

Jakub se narodil klešťovým porodem. Po narození se u něj projevila abnormalita ve formě zakrnění levé končetiny, tzn., že levá končetina byla o pět centimetrů kratší než pravá. Rodiče tak musely s Jakubem pravidelně cvičit a docházet na kontroly k pediatrovi po dobu jednoho roku. V pěti letech prodělal zápal plic. Během předškolní docházky se u něj začaly projevovat agresivní prvky chování, nevycházel s rodiči a nerespektoval autority v podobě učitelů. Rodina proto musela docházet do Pedagogicko-psychologické poradny, kde problémy Jakuba přisuzovali jazykové bariéře matky a nedostatečné komunikaci v rodině. Kvůli agresivnímu chování neměl mnoho kamarádů, v mladším školním věku byl jeho nejlepším společníkem jeho pes. Později navázal přátelství s o pět let starším sousedem. Otec chtěl smysluplně vyplnit volný čas Jakuba, a proto ho přihlásil do hry na housle, ta však Jakuba nebavila a tak ji vzápětí zanechal.

Rozvodová situace

První problémy v rodině nastaly ztrátou zaměstnání otce. Otec tento neúspěch těžce a nechtěl se smířit s jakoukoliv prací, pro něj podřadnou. Rodina začala mít finanční problémy, které donutily matku začít pracovat i přes jazykovou bariéru. Matka vzniklou situaci začala otci vyčítat. V rodině se začaly objevovat čím dál častěji hádky, které díky matčinu kubánskému temperamentu doprovázel křik, rozbíjení nádobí a dokonce i vyhazovala věci z okna. V důsledku dlouhodobého emočního vypjetí se u matky začala projevovat maniodepresivní psychóza v současné době známá jako bipolární porucha. V důsledku těchto skutečností se matka rozhodla požádat o rozvod. Během rozvodového řízení se rodiče přeli o svěření Jakuba do péče. Vzhledem k onemocnění matky a nestabilní finanční situaci bylo dítě svěřeno do péče otce. Matka se po rozvodu přestěhovala k sestře do Rakouska.

Reakce dětí

Problémy v rodině se začaly na Jakubovy projevovat změnou v chování. Začal být agresivnější a zhoršil se také jeho školní prospěch. Znovu proto byl odeslán do Pedagogicko-psychologické poradny, kde u něj diagnostikovali dyslexii a dysgrafii. Otcí také bylo

doporučeno, aby s Jakubem docházel k dětskému psychologovi na společné psychoterapie dítěte s rodičem. Tuto možnost otec kategoricky odmítl s tím, že porozvodovou situaci zvládne vyřešit sám. Jakub ovšem porozvodovou situaci těžce nesl, silně postrádal přítomnost matky, stával se čím dál více agresivnější. Ublížoval kamarádům bez ohledu na pohlaví, ve volném čase ubližoval zvířatům vyjma svého psiho přítele. Otec často musel chodit řešit problémy do školy, následně je pak řešil doma s Jakubem. O problémech probíhali mnohahodinové diskuze a otec se během těchto diskuzí snažil vštípit morální zásady. Jakub tento psychický nátlak ze strany otce těžce nesl a začal k němu mít záporný vztah. Tato metoda se u Jakuba projevila lepší komunikativností a získal také umění asertivního chování. Během dětství se Jakub s matkou stýkal nepravidelně, protože styk nebyl soudem upraven. Vždy záleželo na jejím rozhodnutí. Společný čas trávili v bytu otce za jeho přítomnosti. Jakub se stal prostředníkem v komunikaci mezi otcem a matkou, často přes něj řešily vzájemné spory, což vedlo k předčasné vyspělosti Jakuba. Postupem času si na rodinnou situaci zvykl a svou frustraci si vybíjel v nově nalezeném koníčku, kterým byla sportovní střelba. Tomuto koníčku se věnuje dodnes. Díky bilinguálnosti rodiny Jakub vynikal ve výuce jazyků, plynule ovládá Španělštinu, Němčinu, Angličtinu a také Češtinu.

Současná situace

V současné době Jakub stále bydlí se svým otcem, se kterým nemá dobré vztahy. Během dospívání poznal otcovu flegmatickou povahu ke všem problémům a pochopil tak matčiny důvody k podání rozvodu. Starost o domácnost, domácí práce, jakož i technické záležitosti přešly plně na Jakuba a došlo k výměně rolí. Otec si dokonce chodí za Jakubem pro rady. S matkou udržuje vztahy přes sociální sítě a jednou až dvakrát do roka ho matka navštíví. Návštěvy i v současnosti probíhají v bytě otce, rodiče spolu běžně komunikují, všechny emoce již pominuly. Jakub se také dostal na Vysokou školu a úspěšně dokončil bakalářské studie. Během studií na Střední škole se začal kamarádit se skupinkou chlapců, kteří měli dobré finanční zázemí, a on si uvědomil, že by chtěl mít finanční zázemí. Než ovšem k tomuto rozhodnutí dospěl, jeho studijní výsledky byly podprůměrné, vždy se pohyboval na hranici klasifikovatelnosti. Zároveň s již zmíněnou partou navštěvoval diskotéky, kde vyvolávali rvačky a prali se s vyhazovači. Právě v té době se zhoršil zdravotní stav jeho matky. Kvůli své nemoci se dostala až na invalidní vozík a také péče psychiatrů. Jak už bylo řečeno, nakonec si uvědomil, že tento způsob života není nejlepší, dostal se na Vysokou školu a začal se věnovat bojovým uměním, při kterých si mohl kontrolovatelně vybíjet agresivitu.

Koncem studií se u něj objevil zhoubný nádor štítné žlázy, žláza mu byla odstraněna a on se vyléčil. Stále však musí chodit na pravidelné lékařské prohlídky a brát léky. Jakub se až do současnosti věnuje bojovým uměním, které mu umožňují vybíjet všechnu nahromaděnou agresi, aniž by ubližoval ostatním. Práci nemá stálou a oboru, který vystudoval, se nevěnuje.

4. 5. VÝZKUMNÝ ZÁVĚR

Údaje získané vlastním výzkumem a to metodou tvorby kazuistik nám pomohou odpovědět na stanovený cíl: Jaké jsou krátkodobé či dlouhodobé důsledky rozvodu rodičů na dítě. Jak již je zmíněno v teoretické části, rozvod je pro dítě především zátěž a ztráta. Často je dítě vystavováno dlouhodobým konfliktům mezi rodiči, které v něm vyvolávají neklid a pocit vlastní viny. Reakce dětí na rozvod jsou odlišné. Liší se dle věku, pohlaví, temperamentu a osobnosti dítěte. Jestli jsou jedináčci anebo jestli mají sourozence. Také dle vztahů mezi rodiči během rozvodu a jejich schopnosti adaptace na danou zátěž. Zda dovedou upřednostnit zájmy dítěte a potlačit vlastní nenávisť, zlobu, pocity zrady a křivdy, anebo zda jim podlehnou bez ohledu na dítě.

Krátkodobé reakce dětí na rozvod rodičů jsou ovlivňovány atmosférou, která v rodině panuje a také způsobem, jak rodiče dítě seznámí s danou skutečností. Pokud se manželská dvojice rozhodne pro rozvod z jakéhokoliv důvodu, který považuje za neúnosný, měla by se zamyslet nad způsobem, kterým to dítěti oznámí. Neboť i ten hraje významnou roli, která ovlivňuje způsob zvládnutí této bolestivé situace. Zejména krátkodobé reakce dětí na rozvodovou situaci. Všechny popsané kazuistiky spojuje fakt, že děti z těchto rodin přišly na svět z lásky. Rodiče se na ně těšili a plánovali společnou budoucnost. Postupem času přišla nějaká překážka, která rodiny rozdělila. Je zajímavé, že ve zmíněných kazuistikách byla touto překážkou práce a tím způsobená změna v dosavadním způsobu života rodiny. Do této doby byla rodina plně funkční a plnila funkce rodiny ve vztahu k dítěti. Vlivem změn, které do rodiny ve dvou případech vneslo zaměstnání matky po Mateřské dovolené, a v jednom ztráta zaměstnání otce v rodinách nastaly hádky a rodiny tak přestaly plnit své základní funkce vůči dítěti či dětem. V prvních dvou kazuistikách nezvládaly matky péči o domácnost.

První hádky rodičů si začala Sára uvědomovat v pouhých třech letech. Nevěděla, co se najednou v rodině děje, co je příčinnou těchto změn a důvodem hádek. Protože měla dobrý vztah s prarodiči otce a cítila se u nich bezpečně, svěřila se jim, jaká doma panuje atmosféra. Prarodiče se jí snažili uklidnit, sami věřili, že rodiče situaci překonají a k rozvodu nedojde.

V druhém případě změny v rodině nastaly velice rychle a i hádky neměly dlouhého trvání. Dalo by se říci, že děti nebudou tolik postihnuté předrozvodovou situací, ale opak je pravdou. Děti začaly být najednou přecitlivělé, negativní a plačtivé. Ve třetím případě hádky v rodině byly na denním pořádku a vzhledem k matčinu temperamentu byly hlučné, agresivní a emočně vypjaté. Dítě na takto vypjatou atmosféru v rodině reagovalo změnou svého chování a začalo být agresivní, mohli bychom říci, že proto, že toto chování vidělo u rodičů a tak jej samo napodobovalo.

Krátkodobé reakce na rozvod rodičů se dostavily u všech třech dětí. Každé dítě na ně reagovalo odlišně. Zde může hrát roli věk dítěte, pohlaví, temperament nebo osobnost dítěte a také okolnosti rozvodu. Tyto reakce, které u dětí nastanou, by měli rodiče zalarmovat, aby si uvědomili, že s dítětem je něco v nepořádku a že by mu měli věnovat více času a péče. Zároveň by ho měli stále ujistňovat o faktu, že i když se rodiče přestali mít rádi, neznamená to, že jej již nemilují. Když bychom se měli podívat na spojitosti v krátkodobých reakcích dítěte na rozvod rodičů, jistě bychom se shodli, že ve všech třech případech ovlivnil rozvod školní vzdělávání jejich dětí, až na Tomáše, který ve škole prospíval na výbornou. Sára přestala reagovat na výchovné podmínky, které jí Mateřská škola nabízela. V myšlenkách se stále obracela k rodině a hádkám mezi rodiči. Cítila se nejistá a zranitelná a tak si chodila pro pomazlení k p. učitelkám, které jí dávaly pocit jistoty a bezpečí. Eliška, která v té době navštěvovala první třídu, přestala do školy ráda chodit. Neplnila si úkoly, nepoznávala písmenka a ve slovním projevu se začala zadržávat. I přesto, že se snažila nedávat na sobě nic znát, rozvod rodičů ji velice trápil a ona se nedokázala na učení plně soustředit. I Jakub měl ve škole problémy a to nejen v důsledku agresivního chování a nerespektování autorit. Jakubova situace byla ztížena faktem, že on vlivem rozvodu rodičů přišel o matku a byl svěřen do péče otce, který byl plně přesvědčen o faktu, že se syn se situací vyrovná sám s jeho pomocí a žádnou odbornou pomoc tudíž nepotřebuje. Otec však jen myslel na sebe a nepomyslel na Jakuba, kterému matka velice chyběla.

Další krátkodobé reakce na rozvod, které kazuistiky spojují, jsou rozdílné reakce mezi chlapci a dívkami. Obě dívky začaly mít problémy ve vzdělávací oblasti a také je začaly trápit somatické potíže a to zejména bolesti břicha. U Sáry je bolest břicha vyvolána stresovým prostředím u matky, která nedokázala překonat odchod otce a tak se snaží dostat Sáru na svoji stranu tím, že o otci mluví jen negativně. Sára je ovšem z těchto informací velice zmatená, protože vždy, když tráví čas s otcem a jeho současnou manželkou je jí dobře a cítí se šťastně

a uvolněně. Nechce ovšem zklamat matku a tak neví, jestli má věřit vlastní zkušenosti, anebo matce. Smutné je, že matka namísto toho, aby se nad reakcemi Sáry zamyslela a uvědomila si, co jí tím dává na vědomí, jí v tom podporuje a vodí ji k lékaři. Ten poté telefonuje otcí, že Sára za ním ze zmíněného důvodu nemůže přijít. Během vyšetření si ještě vyslechne z úst matky, jaký dle ní otec je a proč by měl lékař zakročit a zatelefonovat mu, aby za ním Sára nemusela. Eliška začala mít bolesti břicha také. U ní byly způsobené tím, že odmítala jíst ve škole a čekala na to, až se dostane domů a tam si vynutí pozornost matky tím, že jí bude krmit. Eliška tak dává matce najevo, že jí moc potřebuje, že by se matka namísto kupování nových a drahých dárků měla zamyslet nad způsobem trávení volného času, kterého jim poskytuje velice málo. Tímto způsobem se vrací do vývojově nižšího období (zhruba dvou až tří let), kdy si pamatuje, že právě v tomto období byla šťastná. Zatímco u chlapců jsou projevy rozdílné případ Jakuba je typický pro reakce chlapců na rozvod. Většina chlapců reaguje zhoršeným prospěchem a agresivním chováním. Tomáš prožívá noční děsy a také se pomočuje. Pomočování by mohlo naznačovat snahu vrátit se do nižšího vývojového období, kde se cítil šťastný (období dvou až tří let).

Kdybychom si měli vymezit reakce mezi jedináčky a sourozenci, mohli bychom říci, že jedináčci to mají jednoznačně obtížnější. Nemají osobu, která by jim byla blízká a která by jim pomáhala. Sára ovšem našla oporu ve svých prarodičích, kteří jí věnují všechnen volný čas, poskytují pocit lásky a bezpečí a samozřejmě i klidu. Díky nim se Sára necítí tolik osamělá. Jakub je také jedináček, aby na své trápení nebyl sám, našel si spřízněnou duši ve svém čtyřnohém příteli, kterému se mohl se vším bez obav svěřit. Bohužel jeho přítel mu nedokázal poradit. Sourozenci Tomáš a Eliška si zpočátku pomáhaly a v prvních etapách je rozvod více spojil. Společně si hrály a prožívaly pocity vyvolané rozvodem. Postupem času se ale sourozenci začaly od sebe vzdalovat. Příčinou začal být rozdílný pohled na matku a otce. Zatímco Eliška se nechala „koupit“ od své matky, která jí za svou věrnost zahrnuje dárky, Tomáš poznal, že lépe je mu u otce, který se jim snaží věnovat všechnen volný čas, když jsou u něj a to je pro něj důležitější. Z těchto důvodů začínají mezi sourozenci vznikat hádky.

Dlouhodobé reakce na rozvod rodičů můžeme pozorovat v případě Jakuba a Sáry. U Jakuba je to již přes dvacet let, co se rodiče rozvedli a u Sáry jsou to čtyři roky. U Sáry se nejvíce dlouhodobé důsledky projevují v somatické oblasti, již zmíněnými bolestmi břicha, které jsou reakcí na matčiny výtky na otce a poukazují na neschopnost matky smířit se s odchodem manžela a překonání jejich pocitů krivdy a zrady i přes skutečnost, že již dva

roky žije s novým přítelem. U Sáry se tak snaží vypěstovat syndrom zavrženého rodiče. Kdy svým záměrným manipulováním se snaží Sáru ovlivnit v neprospěch jejího otce. Nezbyvá, než aby otec vydržel do doby, než Sára povyroste a bude si schopna vytvořit na danou situaci úsudek sama. Zároveň je nutno pochválit otcovo chování, že nenapodobuje výchovný styl matky a naopak jí do ničeho nenuť a nechává jí vlastní prostor pro rozhodování o tom, s kým chce trávit čas. Je zřejmé, že otec myslí více na její psychický klid, než na vlastní prospěch. U Jakuba bychom mohli za dlouhodobou reakci označit jeho agresivní chování, které ho doprovázelo celým dětstvím a dospíváním. Je otázkou do jaké míry, je toto chování vrozeného původu a jižanského temperamentu. Svůj podíl viny na něm ale rozvod určitě nese. U Jakuba je také nutno zmínit jeho zhoubný nádor, který byl vyvolaný dlouhodobým napětím v rodině, frustrací, kterou u něj vyvolala ztráta kontaktu s matkou a také její zhoršený zdravotní stav.

Ze závěrečného shrnutí je zřejmé, že rozvod rodičů má na dítě vliv. Nejvíce se projevují krátkodobé reakce dětí na rozvod, které jsou individuální, avšak můžeme u nich nalézt i společné znaky, které se týkají zejména věku a pohlaví. Dlouhodobé reakce jsou obtížněji definovatelné, u nich nejvíce záleží na rodiči, se kterým dítě žije, jak právě on se dokáže s celou situací vyrovnat. Právě jeho schopnost vyrovnání s rozvodovou situací, styl výchovy a dalšího působení na dítě pak může vyvolat dlouhodobé důsledky tohoto rozvodu.

5. ZÁVĚR

Ve své bakalářské práci jsem se věnovala tématu vlivu rozvodu rodičů na dítě. Stanovené cíle bakalářské práce byly naplněny. V teoretické části jsem se snažila vymezit pojem rodina, její důležitost pro dítě, ale také její důležitost pro rodiče. Jaké jsou základní psychické potřeby dítěte a také jaké jsou funkce rodiny a funkce rodiny ve vztahu k dítěti. Dále jsem se zaměřila na manželství, jaké jsou důvody jeho rozpadu. Jak by rodiče měli oznámit dětem tuto skutečnost s ohledem na ně a také doporučení pro rodiče, jak by se k dětem měli chovat během rozvodu a i po něm. Nejdůležitější pasáží teoretické části je definování reakcí dětí na jejich rozvod. Zde jsem reakce rozdělila do několika oblastí. Oblasti jsou definovány dle věku, pohlaví a podle toho, zda jsou jedináčci, nebo mají sourozence. Nejdůležitější částí teoretické práce je vymezení krátkodobých a dlouhodobých reakcí. V teoretické části jsem se zaměřila na popsání případových studií dětí, které si prošly rozvodovou situací. Snažila jsem se detailně vymezit každý případ zvlášť a uvést jejich rozhodující okamžiky. Nejdůležitější pasáží pak jsou reakce dětí na rozvod. V této části

si můžeme povšimnout, že vznik rodiny je plný plánů nadějí a očekávání společné budoucnosti, které se postupně rozplývá a mění se takřka v nenávisť mezi rodiči. A jak na tuto situaci reagují děti. V závěrečném výzkumu jsem se snažila odhalit, jaké okamžiky a reakce rozvod rodičů spojují.

Již na počátku psaní teoretické části jsem si byla jistá, že rozvod rodičů dítě ovlivňuje. Tuto jistotu ve mně umocňovalo každodenní pozorování dětí postihnutých rozvodovou situací při výkonu mého povolání a to učitelky v Mateřské škole. Záměrně jsem si vybrala toto smutné téma. Mým záměrem bylo ho díky prostudované literatuře lépe pochopit. Chtěla jsem pomoci dětem, které se v této situaci nalézají, pochopit je a hlavně proniknout do jejich prožívání. Myslím, že tento záměr se mi podařil a že teď budu moci nejen pochopit děti a poradit jim, ale poradit také rodičům, jak by v této nelehké situaci měli postupovat s ohledem na děti.

Jak je již uvedeno v empirické části této bakalářské práce, získaná data nelze zobecnit. Avšak dovoluji si říci, že rodiče mohou ovlivnit či eliminovat zejména krátkodobé reakce dětí na rozvod způsobem informování dětí o rozvodu a následným chováním během rozvodu a i po něm k dětem a bývalému partnerovi. I když takovéto chování není lehké, znám případ, ve kterém se to matce podařilo. U těchto dětí se neobjevily skoro žádné krátkodobé reakce na rozvod. Tyto případy jsou ojedinělé a určitě v nich hraje roli vzdělání rodičů, jejich psychika a celkové okolnosti rozvodu. Nicméně tato rodina podává důkaz o tom, že když rodiče myslí více na děti než na sebe, jejich děti nemusí rozvodem tolik trpět. A přestože rozvod je pro děti vždy bolestivý, protože pro ně znamená změnu v dosavadním způsobu života a ztrátu jednoho z rodičů, který již s nimi nežije ve společné domácnosti, dá se tato situace vyřešit a děti touto skutečností nemusí tolik trpět.

V úvahu by stálo zamyšlení, proč k rozvodům dochází. Názory jsou různé a dělí se dle společenských oborů, ať již pedagogiky, psychologie, sociologie, atd.... A já se sama sebe ptám, proč ve společnosti neexistuje osvěta, která by dokázala tyto situace alespoň trochu zmírnit či potlačit. Proč se ve společnosti více nemluví o reakcích dětí na rozvod a o způsobu správného chování rodičů vůči dětem, když se k tomuto kroku rozhodnou? Je pro nás důležitější osvěta obezity či gastronomie, než osvěta rozvodová? Nebylo by dobré v rámci rodinné výchovy zařadit do škol blok, který by se této osvětě týkal? Ve školním prostředí by

se měla osvěta týkat zejména partnerského života a způsobu překonávání krizí. Zvážení nechám na každém z Vás.

V průběhu výzkumu jsem využila svého zaměstnání učitelky v Mateřské škole. Dětem jsem zadala úkol nakreslit rodinu. Výsledkem tohoto úkolu bylo zjištění, že děti v první fázi rozvodu kreslily rodinu bez otce, protože ten se od nich odstěhoval nebo ony od něho. Z kreseb je jasné, že nechápou, co se v rodině stalo a tak si samy vyvodily závěr, že otec již do rodiny nepatří. V další fázi, která následuje cca. po šesti měsících už kreslí rodinu i s otcem. Je tak zřejmé, že pochopily, že mají stále oba rodiče, kteří je mají rádi a chtějí se o ně starat i když již nežijí společně. Toto zjištění pro mě bylo velice zajímavé, ale bohužel z kapacitních důvodů Bakalářské práce jsem je již nezařazovala do empirické části, ovšem ráda bych se této problematice nadále věnovala v Diplomové práci, pokud budu přijata na navazující Magisterské studium.

SEZNAM POUŽITÝCH ZDROJŮ

KNIŽNÍ ZDROJE:

BERGER Maurice a GRAVILLON Isabelle. *Když se rodiče rozvádějí*. 1. vyd. Praha: Portál, 2011, s. 136. ISBN 978- 80- 7367- 843- 2.

ESSA Eva. *Jak pomoci dítěti*. 1. vyd. Brno: Computer Press, 2011, s. 300. ISBN 978- 80- 251- 2928- 9.

EVERETT Craig a EVERETT Sandra. *Zdravý rozvod pro rodiče i děti*. 1. vyd. Praha: Talpress, 2000, s. 212. ISBN 80- 7197- 169- 3.

GAVORA Peter. *Úvod do pedagogického výzkumu*. 1. vyd. Brno: Paido, 2000, s. 261. ISBN 978- 80- 223- 2391- 8.

HELUS Zdeněk. *Sociální psychologie pro pedagogy*. 1. vyd. Praha: Grada Publishing, 2007, s. 288. ISBN 978- 80- 247- 1168- 3.

HENDL Jan. *Kvalitativní výzkum*. 1. vyd. Praha: Portál, 2005, s. 408. ISBN 80- 7367- 040- 2.

KELLER Jan. *Nedomyšlená společnost*. 4. vyd. Brno: Doplněk, 2003, s. 130. ISBN 80- 7239- 091- 0.

KRAUS Blahoslav a POLÁČKOVÁ Věra. *Člověk- prostředí- výchova*. Brno: Paido, 2001, s. 199. ISBN 80- 7315- 004- 2.

MATĚJČEK Zdeněk a DYTRYCH Zdeněk. *Děti, rodina a stres*. 1. vyd. Praha: Galén, 1994, s. 214. ISBN 80- 85824- 06- X.

MATĚJČEK Zdeněk a DYTRYCH Zdeněk. *Jak a proč nás trápí děti*. 1. vyd. Praha: Grada Publishing, 1997, s. 187. ISBN 80- 7169- 587- 4.

MATĚJČEK Zdeněk. *O rodině vlastní, nevlastní a náhradní*. Praha: Portál, 1994, s. 98. ISBN 80- 85282- 83- 6.

MATĚJČEK Zdeněk. *Rodiče a děti*. 2. vyd. Praha: Avicenum, 1989, s. 335. ISBN 08- 056- 89.

MATOUŠEK Oldřich a PAZLAROVÁ Hana. *Hodnocení ohroženého dítěte a rodiny*. 1. vyd. Praha: Portál, 2002, s. 216. ISBN 978- 80- 7367- 739- 8.

MATOUŠEK Oldřich. *Rodina jako instituce a vztahová síť*. 3. vyd. Praha: Sociologické nakladatelství, 1993, s. 161. ISBN 80- 901424- 7- 8.

MOŽNÝ IVO. *Sociologie rodiny*. 2. vyd. Praha: Sociologické nakladatelství, 2002, s. 252. ISBN 80- 86429- 05- 9.

NOVÁK Tomáš a PRŮCHOVÁ Bohumila. *Jak přežít rozvodové peklo*. 1. vyd. Brno: Jota, 2004, s. 197. ISBN 80- 7217- 294- 8.

NOVÁK Tomáš a PRŮCHOVÁ Bohumila. *Předrozvodové a rozvodové poradenství*. 1. vyd. Praha: Grada Publishing, 2007, s. 144. ISBN 978- 80- 247- 1449- 3.

NOVÁK Tomáš. *Péče o dítě po rozvodu a její úskalí*. 1. vyd. Praha: Portál, 2002, s. 144. ISBN 978- 80- 247- 4110- 9.

NOVÁK Tomáš. *Rodičovské Judo*. 1. vyd. Praha: Grada Publishing, 2000, s. 92. ISBN 80- 277-000- 2- 6.

POUPĚTOVÁ Šárka. *Netrapte se po rozvodu*. 1. vyd. Praha: Grada Publishing, 2009, s. 176. ISBN 978- 80- 247- 2046- 3.

PROCHÁZKA Miroslav. *Sociální pedagogika*. 1. vyd. Praha: Grada Publishing, 2012, s. 208. ISBN 978- 80- 247- 3470- 5.

SMITH Heather. *Děti a rozvod*. 1. vyd. Praha: Portál, 2004, s. 184. ISBN 80- 7178- 906- 2.

ŠPAŇHELOVÁ Ilona. *Dítě a rozvod rodičů*. 1. vyd. Praha: Grada Publishing, 2010, s. 184. ISBN 978- 80- 247- 3181- 0.

ŠVAŘÍČEK Roman a ŠEĐOVÁ Klára. *Kvalitativní výzkum v pedagogických vědách*. 1. vyd. Praha: Portál, 2007, s. 384. ISBN 978- 80- 7367- 313- 0.

TEYBER Edward. *Děti a rozvod*. 1. vyd. Praha: Návrat domů, 2007, s. 232. ISBN 978- 80- 7275- 163- 7.

VYMĚTAL Jan. *Úzkost a strach u dětí*. 1. vyd. Praha: Portál, 2004, s. 181. ISBN 80- 7178- 830- 9.

WARSHAK Richard. *Revoluce v porozvodové péči o děti*. 1. vyd. Praha: Portál, 1996, s. 237. ISBN 80- 7178- 089- 9.

INTERNETOVÉ ZDROJE:

ČESKÁ A SLOVENSKÁ PSYCHIATRIE. Dlouhodobé následky rozvodu pro děti. *Česká a Slovenská psychiatrie* [online]. Praha: Galén, ©2014- [cit. 2014-8-25]. Dostupné z: <http://www.csppsychiatr.cz>

INFOCENTRUM. Uzavření manželství podle nové úpravy rodinného práva. *Infocentrum* [online]. Praha: Ministerstvo spravedlnosti ČR, © 2013- 2015- [cit. 2014-11- 18]. Dostupné z: <http://obcanskyzakonik.justice.cz/infocentrum/media/uzavreni-manzelstvi-podle-nove-upravy-rodinneho-prava/>

LORENC.INFO. *Závěrečná práce- metodika*. Lorenc. info [online]. Praha: Vysoká škola ekonomická v Praze © 2007- 2013- [cit. 2015- 4- 8]. Dostupné z: <http://lorenc.info/zaverecne-prace/metodika.ht>

ŠANCE DĚTEM. Vliv rozvodu na duši a chování dítěte. *Šance dětem [online]* . Praha: *Obecně prospěšná společnost Sirius, o. p. s* , ©2012. *Poslední změna článku*11. 07. 2014 [vid. 2012- 4- 3]. Dostupné z: <http://www.sancedetem.cz/srv/www/content/pub/cs/clanky/vliv-rozvodu-na-dusi-a-chovani-ditete>

SEZNAM POUŽITÝCH ZKRATEK

atd. a tak dále

cca. circa

tzv. takzvaný

SEZNAM PŘÍLOH

Příloha č. 1: Kresba rodiny očima dítěte.....	62
Příloha č. 2: Kresba rodiny očima dítěte.....	63
Příloha č. 3: Kresba rodiny očima dítěte.....	64

Příloha č. 1

Kresba v první fázi, která nastává ještě před rozvodem, nám umožňuje pohlédnout do prožívání dítěte. Prokazuje nám, že dítě je ze vzniklé rodinné situace zmatené. Myslí si, že o otce přišlo a on tak není součástí jeho rodiny.

Kresba v druhé fázi nám poukazuje na fakt, že dítě se již v rozvodové situaci zorientovalo. A i přes fakt, že rodič nebydlí ve společné domácnosti, neznamená to, že již není součástí jeho rodiny.

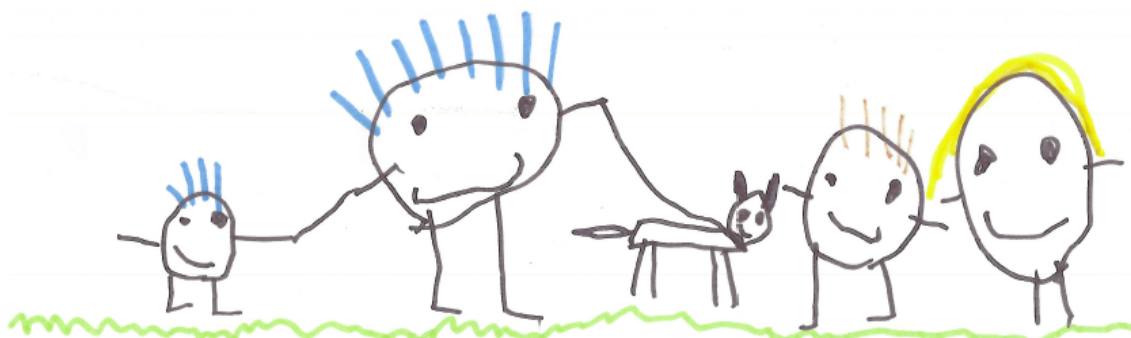

Příloha č. 2

Tato kresba nám také ukazuje na fakt, že dítě je z rodinné situace zmatené a rodinu chápe jen v tom smyslu, kdo s ním žije ve společné domácnosti.

Kresba po cca. 6 měsících už naznačuje, že rodinnou situaci pochopilo a otec je stále součástí jeho rodiny.

Příloha č. 3

První fáze předrozvodová, kde také není viditelný otec.

Kresba v druhé fázi porozvodové je nakreslena již s otcem.

